

ZAKON I PRAKSA U PRIMJENI

ZAKON I PRAKSA
U PRIMJENI MJERA
OGRAĐENJA SLOBODE:

OPRAVDANOST MJERE PRITVORA
U BOSNI I HERCEGOVINI

ZAKON I PRAKSA
U PRIMJENI MJERA
OGRANIČENJA SLOBODE:

OPRAVDANOST MJERE PRITVORA
U BOSNI I HERCEGOVINI

Izdaje:

Organizacija za europsku sigurnost i suradnju

Misija u Bosni i Hercegovini

Fra Anđela Zvizdovića 1

71 000 Sarajevo

Bosna i Hercegovina

www.oscebih.org

© OEES 2008

Sva prava pridržana. Sadržaj ove publikacije može se neometano koristiti i umnožavati u obrazovne i druge nekomercijalne svrhe, s tim da se uz svaku takvu uporabu navede OSCE kao izvor.

ISBN 978-92-9235-278-3

1. UVOD	5
a) Povijest	5
b) Svrha i domena izvješća	5
2. MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR	7
a) Pitanja materijalnog prava	7
b) Preporučeni postupak za primjenu Konvencije	9
3. OSNOVANA SUMNJA	10
a) Međunarodne i domaće pravne norme	10
b) Domaća praksa	11
4. MJERE ALTERNATIVNE PRITVORU	13
a) Međunarodne i domaće pravne norme	13
b) Domaća praksa	14
→ Primjena alternativnih mjera	14
→ Potreba za poučavanjem osumnjičenih ili optuženih	16
→ Pravilno razmatranje prijedloga	16
5. POSEBNE OSNOVE ZA ODREĐIVANJE PRITVORA	18
a) Strah od bijega	18
→ Međunarodne i domaće pravne norme	18
→ Domaća praksa	19
b) Strah od ometanja kaznenoga postupka	20
→ Međunarodne i domaće pravne norme	20
→ Domaća praksa	21
c) Potreba za sprečavanjem vršenja kaznenih djela	22
→ Međunarodne i domaće pravne norme	22
→ Domaća praksa	23
d) Potreba za očuvanjem sigurnosti građana ili imovine	24
→ Međunarodne i domaće pravne norme	24
→ Domaća praksa	26
6. DETALJNO OBRAZLOŽENA RJEŠENJA	30
a) Međunarodne i domaće pravne norme	30
b) Prijedlozi tužiteljstva	31
c) Prvostupanjska rješenja i kontrola opravdanosti pritvora	32
d) Drugostupanjski postupak	33
7. ULOGA BRANITELJA	34
a) Profesionalna dužnost	34
b) Potreba da se prijedlozi potkrijepe činjenicama	34
c) Potreba da se zahtijeva alternativa pritvoru	35
d) Potreba da se prijedlozi potkrijepe normama pravednog suđenja	35
8. ZAKLJUČAK	36
9. PREPORUKE	38
NAPOMENE	41
Dodatak 1. Preporuka br. 13 (Rec(2006)13) Komiteta ministara državama članicama o pritvoru, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloporabe	45
Dodatak 2. Memorandum s objašnjenjima uz Preporuku 2006(13)	55

1. UVOD

a) Povijest

Pravo na slobodu i sigurnost ličnosti jeste jedno od ljudskih prava eksplicitno zaštićenih u Ustavu Bosne i Hercegovine. Ova su prava sadržana u Zakonu o kaznenom postupku i u drugim relevantnim zakonima. Zbog toga jedino pravosudna tijela mogu odobriti ograničenje slobode osobe, što zahtijeva postojanje osnovane sumnje da je data osoba počinila kazneno djelo. Zato suci djeluju kao najvažniji jamac slobode od proizvoljnog miješanja u slobodu ličnosti. Zakonom o kaznenom postupku Bosne i Hercegovine predviđen je postupak glede mjera kojima se ograničava bilo koje od ovih prava kada se osoba nalazi pod kaznenom istragom.* Prema istom Zakonu, sudac ne smije pribjegavati restriktivnijim ograničenjima od onih koja su nužna u datim okolnostima.

Međutim, postoje izvjesne nedosljednosti u praktičnoj primjeni ovih zakona, od kojih neke izazivaju zabrinutost glede poštovanja prava optuženih osoba. Ovo izvješće ispituje takve nedosljednosti. Ono također ispituje pet međusobno povezanih aspekata u postupku određivanja pritvora. To su: opravdanost osnovane sumnje; primjena manje restriktivnih mjera; razumijevanje posebnih pritvorskih osnova; ispravno obrazloženje rješenja o pritvoru; i, uloga branitelja. Pregled tih aspekata ukazuje na praksu u Bosni i Hercegovini koja nije u potpunosti usuglašena s potrebom za odgovarajućim obrazloženjem ograničavanja prava na slobodu ličnosti ili slobodu kretanja.

b) Svrha i domena izvješća

Svrha ovog izvješća jeste razmotriti postupak za određivanje pritvora kojim se bolje štite prava i koji bi bio u većoj mjeri usklađen sa općeprihvaćenim međunarodnim standardima. Izvješće sadrži kraći pregled odgovarajućih međunarodnih normi, kao i raščlambu potrebe za

* Izvješće je napisano prije nego što je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", br. 58/08) stupio na snagu, te stoga odredbe sadržane u ovom Zakonu nisu uzete u obzir.

utvrđivanjem osnovane sumnje; primjenom blažih mjera; standarda i prakse glede četiri posebne osnove za određivanje mjere pritvora; potrebe za kvalitetnim obrazlaganjem odluka; i raščlambom uloge branitelja. U izvješću se zaključuje da pošto se utvrdi postojanje osnovane sumnje, pravosudna tijela trebaju pristupiti razmatranju svih relevantnih okolnosti u predmetu prije nego što se upuste u razmatranje pitanja da li okolnosti govore u prilog da postoji rizik da se optuženi neće pojaviti na suđenju ili da postoji vjerojatnoća da će ometati sudbeni postupak. U tom slučaju, sud treba razmotriti pitanje koje mjere su neophodne i dostatne radi uspješnoga nastavka postupka.

2. MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

a) Pitanja materijalnog prava

Međunarodni standardi koji se odnose na pravedno suđenje sadrže čvrstu pretpostavku u prilog slobodi. Oni postavljaju obvezu primjene mjera koje su blaže od mjere pritvora kad god je to moguće, te u svakom slučaju obvezuju na uzdržanost od određivanja pritvora kao mjere kaznenog karaktera. Europska konvencija o ljudskim pravima (Europska konvencija), kojoj je Bosna i Hercegovina pristupila, uspostavlja sljedeće norme:

Članak 5.1 – Pravo na slobodu i sigurnost ličnosti

Svatko ima pravo na slobodu (...) Nitko se ne smije lišiti slobode, osim u sljedećim slučajevima i u postupku propisanom zakonom:

- c) Ako je zakonito uhićen ili pritvoren radi dvovođenja nadležnoj sudbenoj vlasti kada postoji osnovana sumnja da je počinio kazneno djelo ili kad je razumno vjerovati da je to nužno radi sprečavanja izvršenja kaznenog djela ili bijega nakon njegova počinjenja.

Članak 8. – Pravo na poštovanje privatnog i obiteljskoga života

Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskoga života, doma i dopisivanja.

Javna vlast se neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprečavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i slobode drugih.

Protokol 4., članak 2. – Sloboda kretanja

Svatko tko se zakonito nalazi na području neke države ima pravo na slobodu kretanja i slobodni izbor svoga boravišta na tom području.

Svatko je slobodan napustiti bilo koju zemlju, uključujući i svoju vlastitu.

Ne mogu se postavljati nikakva ograničenja ostvarivanju tih prava, osim ona koja su u skladu sa zakonom i koja su u demokratskom društvu nužna radi interesa državne sigurnosti ili javnog reda i mira, za održavanje javnog poretka, radi sprečavanja zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i slobode drugih.

Europskom konvencijom se uvažava da prava idu uz obveze. Zato ograničenja mogu biti dopuštena u slučaju kada ponašanje pojedinca ne poštuje takve obveze. Međutim, ova ograničenja ne bi trebala utjecati na prava drugih ili ometati interese pravde. Osim toga, države su obvezne da u svom pozitivnom zakonodavstvu odrede uvjete pod kojima je ograničenja moguće primijeniti.

Ograničenja slobode ličnosti se u Europskoj konvenciji razlikuju od ograničenja prava na privatnost i slobodu kretanja. Ova druga dva su gotovo identična po jezičnoj formulaciji i suštini, dok su u članku 5. ustanovljeni stroži kriteriji, te se nalaže postojanje osnovane sumnje da je počinjeno kazneno djelo. Odredbama je također utvrđeno da čak i kada postoje uvjeti koji dopuštaju ograničenje slobode kretanja ili prava na privatnost, oni ne podrazumijevaju automatski ograničavanje slobode. Ograničenja u odnosu na članak 8. i na članak 2. Protokola 4. dopuštena su ukoliko bi nastavak uživanja slobode podrazumijevao rizik da se optuženi neće pojaviti na sudu ili da će ometati istragu ili drugu fazu sudbenoga postupka. Jurisprudencija Europske konvencije i drugih međunarodnih normi sugerira da zajedničko razumijevanje dopuštenih razloga za ograničavanje slobode obuhvata sljedeće elemente:

- a) strah od bijega;
- b) strah od činjenja teškoga kaznenog djela;
- c) strah od ometanja kaznenoga postupka;
- d) strah od ozbiljne prijetnje javnom redu.

Međutim, čak i kada postoje osnove za lišavanje slobode, nema ničega što bi sudbene vlasti spriječilo da pribjegu mjerama manje restriktivnim po slobodu kretanja ili pravo na privatnost.

b) Preporučeni postupak za primjenu Konvencije

Po ratifikaciji Europske konvencije, država potpisnica treba donijeti zakonske propise koji će ograničenja dopuštena sukladno Konvenciji prenijeti u domaći pravni poredak. Drugim riječima, njen kazneni postupak se mora usuglasiti s obvezama iz Konvencije. Europska konvencija, također, postavlja državama opći uvjet da poduzmu sve mjere neophodne za zaštitu prava, a jedna od takvih je i propisivanje postupka za određivanje pritvora.

Komite ministara Vijeća Europe je 2006. godine donio opširne preporuke za primjenu ova tri standarda Europske konvencije.¹ Iako nije obvezujući, taj se instrument zasniva na kodifikaciji prakse Europskoga suda za ljudska prava, izvješćima o državama članicama Europskog komiteta za sprečavanje mučenja i mišljenjima tijela UN-a za praćenje provedbe međunarodnih konvencija o ljudskim pravima.² Zato on predstavlja vodič koji daje tumačenje relevantnih međunarodnih standarda.

Komite ministara Vijeća Europe preporučuje da bi prije nego što uzme u obzir razmatranje mjere pritvora, sud trebao ispitati da li bi bila primjerenija primjena blažih mjera. Okolnosti koje su, prema mišljenju Komiteta relevantne, jesu:

- a) vrsta i težina kaznenoga djela koje se osobi stavlja na teret;
- b) kazna koju će sud vjerojatno odmjeriti u slučaju izricanja osuđujuće presude;
- c) dob, zdravstveno stanje, karakter, kazneni dosje, te osobne i socijalne značajke osoba, a posebno njene veze u sredini u kojoj živi; i
- d) ponašanje date osobe, posebno u smislu ispunjavanja obveza koje su joj određene tijekom prethodnoga kaznenoga postupka.

3. OSNOVANA SUMNJA

a) Međunarodne i domaće pravne norme

Članak 5.1(c) Europske konvencije o ljudskim pravima predviđa postojanje osnovane sumnje prije uhićenja, odnosno pritvaranja. U predmetu protiv Ujedinjenoga Kraljevstva iz 1990. godine, Europski sud za ljudska prava (Europski sud) objasnio je pojam osnovane sumnje na sljedeći način: „postojanje činjenica ili informacija koje bi objektivan promatrač smatrao dovoljnim da, na temelju njih, vjeruje da je data osoba počinila kazneno djelo.“³ Činjenice ili informacije na koje se sudac oslanja trebale bi biti dovoljne da opravdaju makar prvobitno lišenje slobode koje vrši policija, nastavak istražnih radnji i zadržavanje po nalogu tužitelja. Postojanje optužnice ne predstavlja formalan preduvjet za to.

Člankom 132.1 Zakona o kaznenom postupku BiH također je predviđeno postojanje osnovane sumnje prije nego što se uzme u obzir bilo koji od konkretnih razloga za određivanje mjere pritvora. U domaćem zakonodavstvu „osnovana sumnja“ opisuje se kao „viši stupanj sumnje zasnovan na prikupljenim dokazima, koji upućuju na zaključak da je izvršeno kazneno djelo.“⁴ U vrlo bitnoj presudi glede ovoga pitanja, Vrhovni je sud FBiH dalje razradio ovaj pojam:

[...] osnovana sumnja mora postojati ne samo prilikom određivanja pritvora nego i za svo vrijeme trajanja pritvora. ...sud je dužan cijeniti postojanje tog uvjeta za pritvor i to ne samo na temelju dokaza i podataka koji su postojali u vrijeme određivanja pritvora nego i onih koji su pribavljeni tijekom istrage.⁵

Osim toga, postojanje osnovane sumnje jeste jedan od aspekata zakonitosti pritvora koji se mora uzeti u obzir prilikom razmatranja opravdanosti rješenja o pritvoru u žalbenom postupku. Presude Europskog suda u kojima je razrađeno pravo na osporavanje zakonitosti izrečene mjere pritvora obuhvata pravo na pobijanje postojanja osnovane sumnje. Još od presude u predmetu *Brogan protiv Ujedinjenog Kraljevstva* iz 1988. godine, Europski sud dosljedno smatra da prava iz članka 5.4 Europske konvencije (koji kaže da „Svatko ko je lišen slobode uhićenjem

ili pritvaranjem ima pravo pokrenuti sudski postupak u kojem će se brzo odlučiti o zakonitosti njegova pritvaranja ili o njegovu puštanju na slobodu ako je pritvaranje bilo nezakonito“), znače sljedeće:

... u ovom predmetu, podnositelji apelacije trebali su imati na raspolaganju pravni lijek koji bi nadležnom sudu omogućio da preispita, ne samo poštovanje uvjeta iz procesnog prava, [...] nego i osnovanost sumnje koja je bila razlog za izvršenje uhićenja te legitimitnost svrhe koja se nastojala ostvariti uhićenjem, te pritvorom nakon toga.⁶

b) Domaća praksa

Rješenja o pritvoru u Bosni i Hercegovini pokazuju da je ocjena osnovane sumnje često sasvim površna. Mnoga rješenja o pritvoru sadrže malo ili nimalo argumenata koji bi pokazali kako je postupajući sudac ocijenio postojeće dokaze i druge okolnosti koje bi opravdale rješenje o pritvoru. Mada neki suci u rješenju o pritvoru navode dokaze kojima se utvrđuje postojanje osnovane sumnje bez obzira na fazu postupka u kojoj se predmet nalazi, mnogi drugi suci donose rješenja koja samo navode da se osnovana sumnja neosporno utvrđuje pregledom dokumentacije dostavljene s prijedlogom za određivanje mjere pritvora. U takvim rješenjima se obično ne spominju konkretni dokazi, niti se objašnjava na koji način razmotreni dokazi upućuju na to da je osumnjičeni počinio predmetno kazneno djelo. Tako površna i ponekad neadekvatna ocjena osnovane sumnje prisutna je na svim razinama pravosuđa i u svim nadležnostima u Bosni i Hercegovini.

U rješenjima u svezi s osnovanom sumnjom u predmetima u kojima je optužnica već potvrđena, prevladava praksa da više sudbene instance nisu nadležne upuštati se u razmatranje postojanja osnovane sumnje nakon što se optužnica potvrdi. Vrhovni sud Republike Srpske je, primjerice, u odluci po žalbi obrane na rješenje o pritvoru potvrdio stav Okružnoga suda glede nenadležnosti za preispitivanje postojanja osnovane sumnje. Prema obrazloženju Suda, ni niži sud niti Vrhovni sud nisu nadležni da preispitaju postojanje osnovane sumnje nakon što je sudac za prethodno saslušanje potvrdio optužnicu. Isto tako, u rješenju iz

2006. godine po žalbi obrane kojom se ukazalo na nepostojanje osnovane sumnje, Vrhovni je sud FBiH utvrdio sljedeće:

Međutim, navođenjem takvih tvrdnji u žalbi, obrana ignorira činjenicu da je potvrđivanjem optužnice potvrđeno postojanje osnovane sumnje da je optuženi počinio kazneno djelo za koje se u optužnici tereti. Ovaj Sud nema ovlaštenja da dovodi u pitanje postojanje osnovane sumnje utvrđeno na takav način prilikom odlučivanja po žalbi uloženoj na osporeno rješenje.⁷

Drugostupanjska sudbena vijeća na kantonalnim i okružnim sudovima, također, odbijaju razmotriti postojanje osnovane sumnje u postupku koji se vodi po žalbi ukoliko je optužnica već potvrđena. Takav pristup je u suprotnosti s pravom da se ospore svi aspekti zakonitosti rješenja o pritvoru, kako je to utvrđeno u članku 5.4 Europske konvencije. U predmetu pred Europskim sudom relevantnim za ovu diskusiju, sudbena vijeća više instance u Bugarskoj odbila su da po žalbi preispitaju postojanje elemenata osnovane sumnje tijekom trajanja sudbenog postupka, tvrdeći da bi u suprotnom prejudicirali odluku o meritumu, te doveli u pitanje nepristranost suca. Europski sud se s tim nije složio, navodeći da nastojanje nadležnih tijela da osiguraju djelotvornu zaštitu načela nepristranosti ne može opravdati ograničenje prava podnositelja apelacije prema članku 5.4 Konvencije. Mada drugostupanjska sudbena vijeća u Bosni i Hercegovini ne navode isti razlog za odbijanje da razmotre postojanje osnovane sumnje nakon što se potvrdi optužnica, poruka Europskog suda se jednako odnosi na suštinu ovog pitanja: pošto razumna sumnja predstavlja temeljni element sudbene kontrole nad zakonitošću mjere pritvora, pravosudni sustavi se moraju organizirati na način koji omogućava da se taj element preispita, čak i kada se osporava u tijeku glavnoga pretresa.⁸

4. MJERE ALTERNATIVNE PRITVORU

a) Međunarodne i domaće pravne norme

Europski sud za ljudska prava smatra da države ugovornice trebaju najprije razmotriti mogućnost izricanja blažih mjera prilikom odlučivanja o tome da li će osobi odrediti mjeru pritvora.⁹ U jednom nedavno iznesenom predmetu, Europski je sud utvrdio povredu članka 5.1 Europske konvencije o ljudskim pravima zbog toga što nadležna tijela nisu uzela u razmatranje primjenu nijedne blaže mjere koja im je bila na raspolaganju, iako je prema domaćem pozitivnom pravu bilo potrebno primijeniti najblažu mjeru. Pritvor se zato smatrao nezakonitim.¹⁰

U instrumentu Komiteta ministara Vijeća Europe iz 2006. godine jasno stoji da države imaju obvezu da zakonom propišu širok spektar alternativnih mjera i da ih primjenjuju u praksi.¹¹ Također se preporučuje da se prije donošenja rješenja o pritvoru po jednoj od dopuštenih osnova prvo mora utvrditi da ne postoji mogućnost primjene bilo koje blaže mjere, kako bi se spriječio strah od bijega, strah od ponovnog činjena kaznenoga djela, strah od utjecaja na kazneni postupak ili strah od narušavanja javnoga reda.¹² Najzad, svako rješenje kojim se određuju alternativne mjere ili pritvor mora biti obrazloženo.¹³

Člankom 123. Zakona o kaznenom postupku BiH propisane su mjere koje stoje na raspolaganju pravosuđu kada se radi o osiguranju nazočnosti osumnjičenoga, odnosno optuženoga, u postupku, odnosno za uspješno vođenje postupka. To su: poziv, privođenje, mjere zabrane,¹⁴ jamstvo i pritvor. Ovim člankom je, nadalje, propisano da će nadležna tijela primijeniti najblažu mjeru.¹⁵ Člankom 123.3 se, također, predviđa da će se svaka mjera „zamijeniti drugom blažom mjerom, kada za to nastupe uvjeti.“ Time se pred suca stavlja obveza da kontinuirano razmatraju mogućnost zamjene mjere pritvora nekom blažom mjerom.

U člancima 126., 126.a-g, 127. i 131. istog Zakona definirani su posebni uvjeti potrebni za određivanje mjera alternativnih pritvoru. Oni naglašavaju ideju da se mjera pritvora može izreći jedino ako se ista svrha ne može postići kakvom drugom mjerom. Sve do nedavne zakonodavne

intervencije visokog povjerenika, dvije odredbe koje se odnose na primjenu blažih mjera – članak 126. *Mjere zabrane* i članak 127. *Uvjeti za određivanje jamstva* – ograničavale su primjenu tih mjera jedino na situacije kada postoje okolnosti koje ukazuju na strah od bijega. Prevladavalo je tumačenje da ove odredbe ne pružaju dovoljnu i izričitu pravnu osnovu za primjenu mjera alternativnih pritvoru kada postoje neki drugi razlozi, kao što su strah od ometanja kaznenoga postupka ili potreba da se spriječi izvršenje kaznenih djela. Ovakvo tumačenje bilo je u suprotnosti s tumačenjem Europske konvencije koju daje Europski sud, jer se njegovom sudbenom praksom promovira stavljanje na raspolaganje velikog izbora mjera kao alternativa pritvoru.

Amandmanima na ZKP BiH Ureda visokoga povjerenika od 9. srpnja 2007. godine uvedena je jedna važna pozitivna izmjena: omogućeno je određivanje pojedinih mjera zabrane za svaku od osnova za pritvor.¹⁶ Zato kada okolnosti ukazuju da postoji opasnost od bijega optuženoga ili na to da on može nastaviti činjenjem kaznenih djela ili da može ometati kazneni postupak, sud je obavezan razmotriti svrsishodnost primjene raspoloživih mjera koje su blaže od pritvora. To po službenoj dužnosti radi sudac prilikom odlučivanja o prijedlogu za određivanje mjere pritvora ili na prijedlog jedne od strana u postupku. Ovim amandmanima je, također, precizirano izvršenje tih mjera, jer se jasno određuju institucije za njihovu provedbu. S druge strane, zabrana napuštanja boravišta i zabrana putovanja primjenjuju se samo u predmetima u kojima postoji opasnost od bijega, iako ne postoje opravdani razlozi, niti razlozi u smislu zaštite ljudskih prava za takovo ograničenje. Izmjene i dopune zakona uopće ne uređuju pitanje određivanje jamstva.

b) Domaća praksa

Primjena alternativnih mjera

Nakon što su doneseni amandmani na ZKP BiH, suci i tužitelji Državnoga suda sada češće koriste alternativne mjere. Međutim tužitelji i suci u entitetima i Brčko Distriktu uglavnom su stajališta da se mjere zabrane i jamstvo mogu primijeniti isključivo kada je razlog za pritvor strah od bijega. Zbog toga je primjena blažih mjera rijetka i ne bi se uopće ni

razmatrala, da na njoj ne insistiraju branitelji. Čak i u slučajevima gde je primijenjena mjera određivanja jamstva, osnovni razlog za pritvor je bio isti – strah od bijega.

Čini se da postoje mnogi razlozi za rijetku primjenu blažih mjera. Zakonima o kaznenom postupku oba entiteta i Brčko Distrikta određivanje blaže mjere kada se pritvor razmatra po drugim osnovama, a ne na temelju straha od bijega, još uvijek se ne dopušta eksplicitno. Kao posljedica nedosljednog pristupa ovom pitanju među sucima i sudovima pojavila se različita praksa. Nema, također, ni podzakonskih akata ili drugih instrumenata koji bi omogućili učinkovitu provedbu i nadzor nad manje restriktivnim mjerama od pritvora.

Za razliku od toga, neka sudbena vijeća Suda BiH su čak i prije proglašenja srpanjskih amandmana donosila rješenja o mjeri zabrane napuštanja boravišta bez obzira na osnovu za pritvor na koji se poziva tužiteljstvo, uz obrazloženje da se odredbe članka 126. moraju tumačiti u svijetlu drugih odredaba ZKP i Europske konvencije. Drugim riječima, suci su zaključili da bi mjere koje predviđa domaći zakon trebalo primjenjivati na svaku osnovu za pritvor, čak i kada nije u pitanju strah od bijega.¹⁷ Primjerice, u studenom 2006. godine, Drugostupanjsko se sudbeno vijeće pozvalo na odredbe članka 126. i pustilo optuženoga iz pritvora kada je odlučivalo o prijedlogu Tužiteljstva da se iz razloga prijetnje po sigurnost građana i imovine sukladno članku 132.1(d) produži pritvor za osobu optuženu za ratne zločine. U drugom jednom predmetu iz 2007. godine koji se odnosi na organizirani kriminal, optuženom je bila određena zabrana napuštanja boravišta, mada je prethodno bio u pritvoru zbog straha od ometanja kaznenoga postupka i straha od činjenja novog kaznenoga djela. Pošto je optuženi pušten iz pritvora uz izrečenu mjeru zabrane, Sud BiH odredio je jamstvo radi smanjenja mogućnosti bijega koju mjera zabrane može pružiti.¹⁸ Takvim su odlukama neki suci Suda BiH pokazali namjeru da promiču standarde i mogućnost primjene alternativnih mjera, čak i prije nego što je Ured visokoga predstavnika proglasio amandmane na zakon.

Potreba za poučavanjem osumnjičenih i optuženih

Važno je da osumnjičeni i optuženi budu svjesni mogućnosti da im se odrede mjere koje su alternativa pritvoru – kao što je pravo na jamstvo. Iako odgovornost za to prije svega pripada braniteljima, suci i tužitelji ne bi trebali podcjenjivati odgovornost koju nose glede poučavanja osumnjičenih, odnosno optuženih, o zakonskim opcijama koje im stoje na raspolaganju; nazočnost branitelja nije, uostalom, obvezna na prvom pretresu kod određivanja mjere pritvora. Čak i kada je branitelj nazočan, mnogi osumnjičeni nisu ni imali vremena razgovarati o svom predmetu prije samoga pretresa. Bez obzira na to, vrlo je rijetko u praksi i na državnoj i na entitetskoj razini da suci i tužitelji pouče optuženoga o mogućnosti određivanja jamstva. Osumnjičeni često izgleda ne razumiju ni druge pouke o svojim temeljnim pravima, kao što su pravo osumnjičenoga da ne odgovara na postavljena pitanja i pravo na branitelja. Detaljno upoznavanje s mjerama blažim od pritvora trebalo bi biti dio sveobuhvatnog upoznavanja osumnjičenih s pravima na koja se mogu pozvati u datoj fazi postupka. Kada bi tužitelji poučili osumnjičene o mehanizmu određivanja jamstva i ukazali da li bi se tužiteljstvo složilo s određivanjem jamstva ukoliko bi bila ponuđena odgovarajuća suma, ovo bi pitanje moglo biti riješeno brzo prilikom prvog pojavljivanja pred sućem.

Pravilno razmatranje prijedloga

Nesigurnost postoji, međutim, i u samom pravosuđu glede pravilnog rješavanja takvih zahtjeva. Primjerice, u jednom predmetu koji je vođen pred općinskim sudom, sudac za prethodni postupak je odbio zahtjev branitelja za određivanje jamstva ili druge manje restriktivne mjere, navodeći da je osumnjičeni prijavljen na birou za zapošljavanje. To bi značilo da je odluka zasnovana na pretpostavci da bi određivanje jamstva bilo dodatni pritisak na materijalnu situaciju osumnjičenoga, jer nema redovit izvor prihoda. Sudac, međutim, nije uopće detaljno ocijenio materijalno stanje osumnjičenoga, niti je utvrdio pojedinosti glede stvarne financijske situacije osumnjičenoga i njegove obitelji, usprkos izričitom zahtjevu. Zato je takav odgovor onemogućio da se zahtjev za davanje jamstva prilagodi financijskoj situaciji osumnjičenoga, kako

nalaže Europski sud.¹⁹ Kada je kasnije na pretresu za produženje pritvora osumnjičeni ponovno postavio zahtjev za određivanje jamstva, na tu činjenicu nije skrenuta pozornost tužitelja, koji nije nazočio prethodnom pretresu, niti je sudbeno vijeće spomenulo prijedlog za određivanje jamstva u svom rješenju o produženju pritvora.

U drugom jednom primjeru iz općinskog suda, obrana je tražila određivanje jamstva dostavivši dokaz o upisu hipoteke na kuću u vlasništvu osumnjičenoga, kao i dokumentaciju o bankovnim računima osumnjičenoga. Sudac za prethodni postupak je izjavio da nije moguće uzeti u razmatranje zahtjev za određivanje jamstva u vrijeme izricanja prvog rješenja o pritvoru; odnosno, da sudac može razmotriti samo prijedlog tužitelja. U stvari, domaćim zakonskim propisima se ne sprečava razmatranje mjera koje su alternativa pritvoru u bilo kojoj fazi postupka, bilo *proprio motu* ili na prijedlog branitelja. To je sukladno sudbenoj praksi Europskog suda, prema kojoj se prijedlog za određivanje jamstva mora pravodobno uzeti u razmatranje bez obzira o kojoj se fazi postupka radi.²⁰ U postupku po žalbi na odluku o određivanju pritvora, Sudbeno vijeće Vrhovnog suda je utvrdilo da ne može razmatrati prijedlog o određivanju jamstva koji je podnio osumnjičeni. Umjesto toga, Sudbeno je vijeće svoju ocjenu ograničilo na opravdanost postojanja općeg i posebnih osnova za određivanje pritvora.²¹ Ono tako nije uzelo u razmatranje prijedlog osumnjičenoga za određivanje jamstva. Ovakav se ishod mogao izbjeći, jer Vrhovni sud može naložiti razmatranje prijedloga za određivanje jamstva prvostupanjskoj instanci.

Domaći pravni okvir ne promovira mogućnost određivanja alternativnih mjera pritvoru u svim situacijama, kao što je predviđeno međunarodnim normama. Europska konvencija jasno nalaže da se mjere koje su alternativa pritvoru razmotre i u drugim situacijama, a ne samo kada postoji opasnost od bijega, kao i da vrstu mjera treba odrediti sukladno konkretnim okolnostima u svakom predmetu.²² Suviše često se dešava da suci čak i ne uzimaju u razmatranje prijedlog obrane za određivanje jamstva ili drugih alternativnih mjera, a još manje izriču te mjere kada bi to trebalo. Osim toga, suci tijekom postupka za određivanje pritvora rijetko poučavaju optužene o njihovim pravima, pogotovo kada je u pitanju primjena blažih mjera.

5. POSEBNE OSNOVE ZA ODREĐIVANJE MJERE PRITVORA

a) Strah od bijega

Međunarodne i domaće pravne norme

Mada ne postoji precizna međunarodna formula koja bi pomogla da se utvrdi da li bi osumnjičena ili optužena osoba moglo pobjeći, Europski sud smatra da se mora ocijeniti nekoliko faktora. Oni se mogu odnositi na visinu zapriječene kazne, dokaze o prethodnim slučajevima bijega glede drugih kaznenih djela, te konkretne dokaze o planovima o bjekstvu. Sudbeno bi tijelo trebalo u razmatranje uzeti karakter optuženoga, njegov moral, mjesto stanovanja, radni status, financijska sredstva, obiteljske veze, kao i kontakte u inozemstvu ili nepostojanje veze sa zemljom u kojoj se kazneno goni.²³

Ponekad se radi o osumnjičenicima ili optuženima s dvojnim državljanstvom ili stranim državljanstvom. U predmetu koji se odnosio na dva strana državljana u Španjolskoj, Komitet za ljudska prava UN-a, koji prati poštovanje Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, našao je da pritvor određen po osnovi straha od bijega nije opravdan. Komitet smatra da je ovo u suprotnosti s normama Pakta glede slobode ličnosti, jer strano državljanstvo samo po sebi ne može predstavljati dovoljnu osnovu za određivanje pritvora.²⁴ Štoviše, u predmetu koji se ticao osoba bez stalnog mjesta boravka, Europski sud je utvrdio da nepostojanje prebivališta ne podrazumijeva opasnost od bijega.²⁵ Pored toga, kao što je to slučaj sa svim osnovama za određivanje pritvora, ovaj razlog za pribjegavanje određivanju pritvora vremenom gubi na značaju zato što će se vrijeme provedeno u pritvoru normalno uračunati u izdržavanje zatvorske kazne u slučaju donošenja osuđujuće presude.²⁶ Ako se sud pozove na opasnost od bijega kao na jedinu preostalu osnovu za određivanje pritvora, Europski sud smatra da se mora naložiti oslobađanje iz pritvora do početka glavnog pretresa ako je moguće pribaviti jamstva da će se optuženi pojaviti na suđenju.²⁷

Domaća praksa

Strah od izbegavanja kaznenoga postupka čvrsto je ugrađen u osnovu za određivanje mjere pritvora u domaćem zakonodavstvu. Člankom 132.1(a) ZKP BiH se, primjerice, predviđa da se osumnjičenom ili optuženom može odrediti pritvor:

[...] ako se krije ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na bojazan od bijega.

Strah od bijega osumnjičenoga ili optuženoga u zemlje bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije se često navodi kao razlog za određivanje pritvora. Mnogi građani Bosne i Hercegovine posjeduju državljanstvo i druge veze s nekom od susjednih zemalja, bivših jugoslovenskih republika. Ustavi Hrvatske, Crne Gore i Slovenije sadrže odredbe kojima je zabranjeno izručivanje njihovih državljana za počinjena kaznena djela. Migracije prema zemljama izvan regije su također povećale broj građana s dvojnim državljanstvom. Puka činjenica da netko posjeduje dvojno državljanstvo ili strano državljanstvo ne može se, međutim, koristiti kao jedini razlog za izricanje mjere pritvora.

U jednom primjeru, osumnjičeni je pritvoren zbog straha od bijega i straha da će vršiti utjecaj na svjedoke, iako je došao iz Ploča, u Republici Hrvatskoj, u policijsku postaju u Mostaru, kako bi ga policija dodatno ispitala i podvrgla poligrafskom ispitivanju. Sud je, ustvrdivši da osumnjičeni ima hrvatsko državljanstvo i stan u vlasništvu u Pločama, zaključio da ove okolnosti upućuju na strah od bijega. Međutim, sud nije izložio dokaze u prilog takvom zaključku, a ništa u ponašanju optuženoga nije ukazivalo da on neće i ubuduće poštovati naloge policije i suda.²⁸ U drugom jednom predmetu pred općinskim sudom, dvije osobe su osumnjičene da su počinile djelo uništenja i oštećenja tuđe stvari i zadržane u pritvoru zbog straha da će vršiti utjecaj na svjedoke i straha od bijega. U obrazloženju rješenja je stajalo da,

[...] opravdane okolnosti ukazuju da bi osumnjičeni ukoliko bi bili pušteni na slobodu mogli pobjeći odnosno napustiti teritorij BiH, na koji način bi bili nedostupni pravosudnim tijelima BiH i tako onemogućili kazneno gonjenje. Naime, osumnjičeni NN je državljanin BiH i RH, a kako su oba osumnjičena neoženjena te nisu

vezana za navedeno područje pa su razlozi za određivanje pritvora po članku 146.st.1.toč.a. ZKP FBiH opravdani.²⁹

Ovakvi primjeri ukazuju na činjenicu da dvojno državljanstvo, ili čak indicija o njegovu postojanju, diktira određivanje pritvora u Bosni i Hercegovini, dok se pri tomu ne uzimaju u obzir drugi kriteriji za korištenje ove osnove.

S druge strane, barem u jednom slučaju se tužitelj u prijedlogu za određivanje pritvora pozvao na jedan prethodni predmet, gde je optuženi pobjegao kada je izrečena prvostupanjska presuda, ali je Sud BiH odbio odrediti pritvor po toj osnovi. Sudbeno je vijeće utvrdilo da je obvezno donijeti odluku na temelju sudbenih spisa i činjenica pred sobom, te se nije moglo osloniti na ishod nekog drugog predmeta.³⁰ Takva odluka ukazuje da negativan ishod jedne odluke o određivanju pritvora ne može diktirati druge odluke. Isto tako, ona je relevantna za razvoj pozitivne prakse u postupku za određivanje pritvora, pri čemu dvojno državljanstvo ne bi trebalo automatski poslužiti kao pokazatelj koji upućuje na potrebu određivanja mjere pritvora, nego samo kao polazište za posebnu i detaljnu ocjenu bitnih okolnosti.

b) Strah od ometanja kaznenoga postupka

Međunarodne i domaće pravne norme

Strah od ometanja kaznenoga postupka jeste općeprihvaćena osnova za izricanje mjere pritvora kojom se optuženi sprečava u poduzimanju radnji koje bi mogle ozbiljno ugroziti tijek postupka. To može biti pritisak ili zastrašivanje svjedoka, upozorenje ili tajni dogovori sa drugim eventualnim suučesnicima, te uklanjanje dokaza ili dokumenata. Međutim prema mišljenju Europskog suda za ljudska prava, ova osnova za određivanje pritvora je validna samo kada postoje jasne indicije ili činjenične okolnosti koje idu u prilog njegovu korištenju. Primjerice, u predmetu u kojem je osoba osumnjičena za pokušaj ubojstva, pljačku i silovanje, puka tvrdnja pravosudnih tijela tužene države da bi optuženi bio u sporazumu sa suučesnikom, koji se nije nalazio u pritvoru, ocijenjena je kao nedovoljna da opravda produženje pritvora.³¹ Pored toga, ova osnova vremenom gubi na značaju i potpuno nestaje u trenutku

kada tužiteljstvo prikupi dovoljno dokaza, što se obično podudara s okončanjem istrage.³²

Također, sukladno članku 132.1(b) ZKP BiH pritvor se može odrediti ako:

[...] postoji osnovana bojazan da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove važne za kazneni postupak ili ako naročite okolnosti ukazuju da će ometati kazneni postupak utjecajem na svjedoke, sudionike ili prikrivače.

Prema stavci 2., pritvor se ukida čim se osiguraju dokazi zbog kojih je određen. Teret dokazivanja je na tužiteljstvu, koje potrebne istražne radnje treba provesti brzo i učinkovito kako bi osumnjičeni bio pušten na slobodu, kao i na sucima, koji trebaju osigurati da se osoba ne drži u pritvoru bez potrebe zbog tužiteljske ili organizacijske neučinkovitosti.

Domaća praksa

Strah od ometanja kaznenoga postupka se u Bosni i Hercegovini koristi vrlo često kao osnova za određivanje pritvora. Navedene međunarodne norme predviđaju da se ova osnova mora primjenjivati dosljedno. Drugim riječima, rješenja bi o pritvoru trebala obrazložiti postoje li posebne okolnosti koje opravdavaju strah da bi data osoba mogla, ako ostane na slobodi, utjecati na svjedoke ili suučesnike. Tužitelji u Bosni i Hercegovini ovo često propuste obrazložiti.

Kada podnose prijedlog za određivanje pritvora po ovoj osnovi, neki tužitelji u Tužiteljstvu BiH navode da će od trenutka kada se potvrdi optužnica, optuženi saznati imena, osobne podatke i adrese svjedoka, čime se stvara opasnost da bi optuženi mogao doći do njih i eventualno izvršiti pritisak na svjedoke prije nego što budu dali iskaz tijekom glavnoga pretresa. Suci Suda BiH odbacuju ovakvo obrazloženje. U biti, suci i vijeća su u mnogim predmetima vođenim pred državnim i entitetskim sudovima odbili prijedlog tužiteljstva zasnovan na tome zbog nedostatka dokaza. Primjerice, sudac jednog kantonalnog suda je odbio prijedlog za određivanje pritvora iz sljedećih razloga:

Sudac za prethodni postupak nije se suglasio s prijedlogom kantonalnog tužitelja da se prema osumnjičenima odredi pritvor u smislu odredaba [članka 132.1(b)] jer je tužitelj samo parafrazirao

i naveo da bi osumnjičeni mogli utjecati na svjedoke ukoliko bi se nalazili na slobodi, ne navodeći koje su to očigledne i konkretne okolnosti koje ukazuju na to, nego tužitelj samo apstraktno to navodi i pretpostavlja.³³

Međutim, u izvjesnim slučajevima je pritvor određen po ovoj osnovi ograničen na kratko vrijeme i ukida se čim se osiguraju dokazi ili ispituju svjedoci. Neki sudovi su po ovoj osnovi pritvor određivali u trajanju od samo deset dana, dok su drugi određivali pritvor u trajanju od trideset dana. Bez obzira na to, primjena ove osnove od strane sudova je povremeno upitna, pogotovo kada je riječ o utvrđivanju da li „naročite okolnosti“ ukazuju na mogućnost da će osoba izvršiti utjecaj na svjedoke.

Ljudi iz prakse spore se oko toga da li se na ovu osnovu mogu pozvati tijekom glavnoga pretresa. Oni koji su protiv pozivanja na ovu osnovu ukazuju da je do početka glavnoga pretresa trebalo već prikupiti i osigurati sve dokaze. Oni ljudi iz prakse koji se zalažu za njegovu primjenu, ističu da svjedoci svoj iskaz tek trebaju usmeno dati na glavnom pretresu. Zato neki suci određuju pritvor po ovoj osnovi čak i tijekom glavnoga pretresa. Njihovi argumenti su manje-više sljedeći: ako se pusti na slobodu, optuženi će se vratiti u svoje predratno prebivalište, gde žive barem neke od žrtava ili svjedoka; tamo bi imao mogućnost stupiti u kontakt sa svjedocima i utjecati na njihove iskaze na sudu.³⁴ (Ova pojava se uglavnom odnosi na predmete ratnih zločina, trgovine ljudima i organizirani kriminal.) *Komentari Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, koji daju prikaz ranije i tekuće prakse, pružaju objašnjenja za posebne kriterije koji se odnose na primjenu ove osnove za pritvor. Suci i tužitelji mogli bi ih više koristiti i primjenjivati date stavove u svojoj praksi, češće nego što je to sada bio slučaj.³⁵

c) Potreba za sprečavanjem vršenja kaznenih djela

Međunarodne i domaće pravne norme

Potreba da se osumnjičena ili optužena osoba spriječi u činjenju teških kaznenih djela može biti legitimna osnova za određivanje pritvora. Ali ovaj razlog nije nesporan i neki stručnjaci u oblasti ljudskih prava tvrde da se njegovom primjenom narušava pretpostavka o nevinosti.³⁶ Zbog

toga je važno da suci i tužitelji imaju na umu da pritvor nije kaznena mjera, već nešto što je predviđeno da spriječi događaje koji mogu ometati pravilan tijek kaznenoga postupka ili zaštititi prava drugih.

Praksa Europskog suda opravdava primjenu ove osnove kada postoji stvarna opasnost od ponavljanja teške kaznene radnje. Naravno, okolnosti u predmetu i kriminalna prošlost, te ličnost osumnjičenoga ili optuženoga moraju ići u prilog takvom zaključku. Primjerice, u predmetu u kojem je osumnjičeni bio umiješan u organizirani kriminal, tvrdilo se da bi osumnjičeni mogao zlorabiti svoju slobodu, tako što će održavati postojeću mrežu kontakata i pružiti dragocjenu pomoć svojim suradnicima. Europski je sud utvrdio da takve okolnosti opravdavaju pritvor na temelju straha od ponavljanja kaznenoga djela.³⁷ Zato broj i karakter počinjenih kaznenih djela postaju relevantni, pošto mogu ukazati na opasnost od izvršenja novih, sličnih kaznenih djela, tijekom sudbenog postupka.

To, međutim, nije uvijek slučaj. U predmetu u kojem se osoba teretila za ubojstvo i izazivanje požara, primjerice, Europski je sud primijetio da prethodne osuđujuće presude za lakša djela – tešku krađu u pokušaju i dezerterstvo – ne moraju obvezno biti razlog za određivanje pritvora iz straha da će osumnjičeni ponoviti kazneno djelo.³⁸ Mada sudbena praksa nije ustanovila čvrsta mjerila kojima bi se ustanovilo kakvu važnost treba pridavati činjenici da je otvorena istraga za druga slična kaznena djela, ipak je prilično jasno da je određivanje mjere pritvora opravdano ako su slična djela počinjena pošto je otvorena istraga u datom predmetu.³⁹ Članak 132.1(c) ZKP BiH zauzima slično stajalište, navodeći da se pritvor može odrediti:

[...] ako naročite okolnosti opravdavaju bojazan da će ponoviti kazneno djelo ili da će dovršiti pokušano kazneno djelo ili da će učiniti kazneno djelo kojim prijeti, a za ta kaznena djela može se izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna.

Domaća praksa

Pitanja glede primjene ove osnove za pritvor mogu se grupirati u četiri kategorije. Prva obuhvata predmete u kojima su uočene greške tehničke naravi, u kojima nije zadovoljen uvjet kazne u trajanju od pet godina ili

više. Svaka povreda domaćeg zakona obvezno čini da pritvor postaje nezakonit, jer Europska konvencija zahtijeva striktno poštovanje domaćeg pravnog okvira.⁴⁰ Drugo, u nekim predmetima nema ukupne ocjene toga da li posebne okolnosti opravdavaju strah da će optuženi izvršiti novo kazneno djelo. Primjerice, u nekoliko postupaka se radilo o pritvoru u dužem trajanju na temelju prijetnje kaznenim djelom koja je mogla biti upućena u trenutku afekta. Suci su odredili pritvor, a da nisu ocijenili stupanj u kojem je prijetnja bila ozbiljna i trajna, čime su doveli u pitanje opravdanost mjere pritvora. Treće, u nekim se slučajevima odstupa od uspostavljene prakse prema kojoj tužitelj ili sudac imaju pristup evidenciji o prethodnim kaznenim djelima osumnjičenoga, koja tako postaje sastavni dio procjene rizika. Na kraju, jezik koji se koristi u nekim rješenjima o određivanju pritvora je u suprotnosti s pretpostavkom o nevinosti. Primjerice, u rješenju kojim se odbija žalba na rješenje o pritvoru, sudbeno vijeće nalazi da „...način i okolnosti pod kojima je počinio to kazneno djelo teške krađe na teritoriju u nadležnosti ovog suda nedvojbeno navodi sud na zaključak da...“. Takva rečenica u sudbenom rješenju o pritvoru, u kojem sudbeno vijeće nije sačuvalo pretpostavku o nevinosti osumnjičenoga, odaje dojam da je pritvor prije kaznena mjera, a ne mjera osiguranja.⁴¹

d) Potreba za očuvanjem sigurnosti građana ili imovine

Međunarodne i domaće pravne norme

Europski sud uvažava da potreba za održavanjem javnoga reda može biti osnova za određivanje mjere pritvora u vrlo ograničenom obujmu. U jednom od malobrojnih predmeta koji se odnosi na primjenu ove osnove za pritvor, Europski je sud utvrdio da se ova osnova može koristiti samo kada činjenice pokazuju da bi se puštanjem optuženoga na slobodu zaista narušio javni red.⁴² Pored toga, u predmetu *I.A. protiv Francuske*, Europski sud je razjasnio da nije dovoljno puko pozivanje na apstraktan način na prirodu datog kaznenoga djela, okolnosti pod kojima je počinjeno i eventualne reakcije obitelji žrtve.⁴³

Iako Europski sud dopušta korištenje ove osnove za pritvor u ograničenoj mjeri, postoji i raširena skepsa glede njegove ispravnosti. Nekoliko država

članica Vijeća Europe nikada nije ni imalo ovakvu osnovu za pritvor, dok su druge u skorije vrijeme težile da ga uklone iz svog zakonodavstva.⁴⁴ U svom Objašnjenju o primjeni mjere pritvora, Komitet ministara Vijeća Europe primećuje da se remećenje javnoga reda može koristiti kao opravdanje za pritvor samo „[...] u slučaju da postoje suštinski dokazi o reakciji na teško kazneno djelo poput ubojstva...”. Komitet dalje primećuje da jedino nastanak izuzetne situacije može učiniti pritvor neophodnim po ovoj osnovi, a ne može se očekivati da će takva situacija nastati kao posljedica puštanja iz pritvora većine osumnjičenih počinitelja.⁴⁵

Četvrta i posljednja dopuštena osnova za mjeru pritvora u Zakonu o kaznenom postupku Bosne i Hercegovine, kako je propisano člankom 132.1(d), izgleda uključuje koncept javnoga reda:

Ako se radi o kaznenom djelu za koje se može izreći kazna zatvora od deset (10) godina ili teža kazna, a usljed načina izvršenja ili posljedica kaznenog djela određivanje pritvora neophodno je za sigurnost građana ili imovine. U slučaju kada se radi o kaznenom djelu terorizma, smatra se da postoji pretpostavka, koja se može pobijati, da je ugrožena sigurnost građana i imovine.

Komentari Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini i sudbena praksa u cijeloj zemlji ukazuju, međutim, da se čitav koncept sigurnosti građana ili imovine ne mora tumačiti kao očuvanje javnoga reda. Mada *Komentari* objašnjavaju da je primarni cilj uvođenja ove pravne osnove bio da se omogući očuvanje „sigurnosti“, oni ne navode konkretne procesne učinke koji bi time bili postignuti. Ako koncept sigurnosti građana ili imovine ne odgovara konceptu zaštite javnoga reda, onda je on potpuno mimo svake osnove za pritvor prihvaćene u međunarodnim normama za zaštitu ljudskih prava. Zato bi primjena drugih, postojećih osnova za pritvor, posebno strah od ponavljanja kaznenih djela, mogla predstavljati dovoljnu osnovu da se osigura javni red.⁴⁶

Isto tako, odredba članka 132.1(d), za razliku od odredaba od (a) do (c) istog članka, ne obvezuje eksplicitno sud da ocijeni okolnosti glede njihova budućeg učinka, te zbog toga konceptualno ne liči na druge

osnove za pritvor. Primjerice, u slučaju pritvora zasnovanog na odredbi u stavci (c) (tj. strah od ponovnog činjénja kaznenoga djela), zakon nalaže da okolnosti trebaju ukazati na opasnost glede budućeg slijeda događaja. Isto tako, strah od bijega optuženoga sam po sebi predstavlja ocjenu orijentiranu na budućnost, kao što je to i utjecaj na kazneni postupak. Konačno, domaće zakonodavstvo podrazumijeva pretpostavku da je sigurnost građana ili imovine ugrožena u slučaju sumnje na djelo terorizma, što je pretpostavka koja teret dokazivanja prebacuje na osumnjičenu ili optuženu osobu, koja treba dokazati da ne predstavlja prijetnju po sigurnost građana. To je gotovo nemoguća zadaća u svakom slučaju, a time se krši pretpostavka u prilog puštanja osoba na slobodu sadržana u članku 5. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava.⁴⁷

Domaća praksa

Nejasnoće glede koncepta javnoga reda i glede pritvora kao preventivne, a ne kaznene mjere, negativno su se odrazile na domaću sudbenu praksu. U brojnim predmetima određivanja pritvora po ovoj osnovi, obrazloženje glasi otprilike ovako: ako je kazneno djelo kažnjivo kaznom zatvora u trajanju od deset godina, a imajući na umu način na koji je kazneno djelo izvršeno (primjerice, maljem, testerom, pištoljem) i posljedice kaznenoga djela (primjerice, gubitak imovine, teška povreda, smrt), sud nalazi da su način i posljedice kaznenoga djela takvi da nalažu određivanje mjere pritvora u interesu sigurnosti građana. Ovakvo nizanje argumenata ne sadrži sveobuhvatan koncept javnoga reda, nego se zadržava na ranijoj ugroženosti javne sigurnosti zbog načina na koji je kazneno djelo počinjeno ili zbog posljedica navodnoga djela. Ovakva obrazloženja, također, ne sadrže konkretne činjenice koje bi ukazale da postoji stalna prijetnja po sigurnost građana ili imovine u stupnju koji dovodi u pitanje javni red. Fokus se tako stavlja više na objašnjenje načina na koji je navodno djelo počinjeno, nego na njegove eventualne buduće posljedice, ako se optuženom ne odredi pritvor.

Stupanj u kojem se domaći stručnjaci koji rade u praksi oslanjaju na ovu osnovu ukazuje na to da je on postao zamjena za odredbu o obveznom pritvoru za kaznena djela za koja je zapriječena kazna zatvora u trajanju od deset ili više godina, koju su sadržali prethodni kazneno-procesni

zakoni.⁴⁸ Ova je osnova u širokoj primjeni uvijek kada je zapriječena kazna za kazneno djelo „najmanje pet godina“ ili „od jedne do deset godina.“ Tužitelji i suci se isto tako često pozivaju na ovu osnovu za određivanje mjere pritvora, kada razlozi zapravo odgovaraju nekom od drugih osnova za pritvor, kao što su strah od činjenja novog kaznenoga djela ili potreba da se svjedoci zaštite od zastrašivanja. Primjerice, Kantonalni je sud pružio sljedeće obrazloženje:

Imajući u vidu da se osumnjičeni sumnjiče za kazneno djelo razbojništva iz člana 289. stavka 2. KZ F BiH, za koje djelo se po zakonu može izreći kazna zatvora od 10 godina ili teža kazna, te usljed načina počinjenog kaznenoga djela (upotrebom oružja u objektu koji se bavi prometom zlatnoga nakita i u kojem u svako doba ima dragocjenosti i novca) određivanje pritvora prema osumnjičenima se ukazuje neophodnim radi sigurnosti građana, pa shodno tome postoji osnova za pritvor po članu 146. stavka 1. točka d. ZKP-a F BiH.⁴⁹

Drugim riječima, ovaj je Kantonalni sud zapravo izložio argument da postoji strah od činjenja novoga kaznenoga djela kao osnova za izricanje mjere pritvora, a ne prijetnja javnom redu.

Sudovi, naravno, ponekad odbiju izreći mjeru pritvora na temelju sigurnosti građana i imovine. Primjerice, nakon potvrđivanja optužnice u predmetu koji se vodio protiv četiri osobe, sudac Suda BiH odbio je prijedlog za određivanje pritvora po osnovi članka 132.1(d), navodeći da:

Ovo iz razloga što masivnost kaznenoga djela, te pretpostavka da bi oslobađanje optuženih najvjerojatnije narušilo javni red usljed osjećaja nepovjerenja u sudski sistem, odnosno način izvršenja i prouzrokovana posljedica, u konkretnom slučaju nisu dovoljni za pritvor.⁵⁰

Sukladno tomu, u predmetu pred Općinskim sudom, Sudbeno vijeće koje je produžavalo pritvor optuženom u vrijeme izricanja presude utvrdilo je da nema dokaza u prilog osnovi iz članka 132.1(d), te ga je pustilo na slobodu, navodeći:

Dakle, bilo bi neprimjereno produžiti pritvor pozivanjem na

bojazan za sigurnost građana kada za to ne postoje konkretni i objektivni dokazi, jer bi takav pritvor bio proizvoljan. Naime, kako vrijeme prolazi tako blijedi *senzibilnost* javnosti u odnosu na događaj iz prošlosti. Potrebno je dokazati da ispoljena brutalnost kod počinjenja djela, pa makar bila motivirana i osvetom i makar djelo bilo počinjeno i na javnom mjestu, u konkretnoj fazi kaznenog postupka (ovdje oko tri mjeseca nakon počinjenja djela i kada je optuženiku izrečena zatvorska kazna) kod građana izaziva nesigurnost za vlastiti tjelesni integritet i imovinu.⁵¹

Sudbeno je vijeće dalje utvrdilo da nisu navedene konkretne činjenice niti dokazi koji bi pokazali da bi javnost bila uznemirena puštanjem optuženoga na slobodu. Ovo obrazloženje najpribližnije podsjeća na standard Europskog suda kada su u pitanju dokazi koji trebaju potkrijepiti određivanje pritvora po osnovi očuvanja javnoga reda.

Neka rješenja se isto tako oslanjaju na subjektivni osjećaj nesigurnosti građana, dok druga razmatraju osjećaj sigurnosti jedino kod žrtava i njihovih obitelji.⁵² Osjećaj straha i zgražanja izazvan kada se sazna za nasilan zločin je, možda, prirodna ljudska reakcija, ali nije nužno i odgovarajući razlog za držanje osumnjičenih u pritvoru. U predmetu *I.A. protiv Francuske* Europski sud je, razmatrajući pojam „socijalni nemiri“ kojim se može opravdati pritvor i odluke u tom predmetu koje navode način i prirodu počinjenog djela, ocijenio da su okolnosti pod kojima je djelo izvršeno i reakcije obitelji žrtve nedovoljni da bi se odredio pritvor iz razloga potrebe očuvanja javnoga reda.⁵³ Pritvor koji se određuje na temelju kršenja javnoga reda, kao općega pojma, mora biti eksplicitno potkrijepljen dokazima koji pokazuju da bi puštanje optuženoga na slobodu dovelo do rasprostranjenih i trajnih prijetnji po sigurnost građana u smislu poštovanja javnoga reda. Međutim, domaći branitelji također ne pružaju uvjerljive argumente u korist svojih klijenata kada se navodi ova sporna osnova za određivanje ili produženje pritvora. S obzirom na ustaljenu praksu primjene ove osnove za pritvor u Bosni i Hercegovini, branitelji bi u svojim prijedlozima trebali posegnuti izvan granica uobičajene prakse u zemlji i izravno se pozvati na presude Europskoga suda.⁵⁴

Pored toga, domaće bi vlasti mogle razmotriti mogućnost da izbrišu sigurnost građana ili imovine kao osnovu za pritvor ili, alternativno, da izmijene ovu odredbu radi uspostave jasnih kriterija za njenu primjenu. Mogući bi prijedlog teksta odredbe glasio:

...ako bi puštanje na slobodu osumnjičenog ili optuženog dovelo do izuzetnog i dugotrajnog narušavanja javnog reda usljed načina počinjenja ili posljedica kaznenog djela, a za isto se može izreći kazna od najmanje deset (10) godina zatvora ...⁵⁵

Takva bi jezična formulacija pomogla ne samo da se razjasni sama osnova za pritvor, već i način njegove primjene. Ipak, ostaje mogućnost da bi čak i tako izmijenjena formulacija mogla izazvati nove probleme i proizvesti neželjene posljedice. To je, možda, ključni razlog zašto bi bilo bolje potpuno izbrisati ovu odredbu iz kazneno-procesnih zakona u zemlji. Osim toga, brisanje ove odredbe ne bi znatno utjecalo na mogućnost određivanja mjere pritvora uopće, nego bi jednostavno dovelo do toga da se od suca i tužitelja traži da znatno pozornije i preciznije iznesu prave razloge zbog kojih je pritvor neophodan. Primjerice, na Sudu BiH, u čijoj su nadležnosti najosjetljiviji predmeti, pritvor se u predmetima ratnih zločina gotovo nikada ne izriče isključivo na osnovu točke (d), već najčešće u kombinaciji s nekim drugim osnovama.⁵⁶

6. DETALJNO OBRAZLOŽENA RJEŠENJA

a) Međunarodne i domaće pravne norme

Europski sud je u mnogim predmetima smatrao da se domaći pravosudni sustav mora organizirati na način koji omogućava poštovanje normi glede određivanja pritvora sukladno članku 5. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava. Zato suci moraju iscrpno obrazložiti zašto je pritvor nužna mjera u datom slučaju i kako se osnova za određivanje mjere pritvora na koji se pozivaju odnosi na datu osobu.⁵⁷ Rutinsko citiranje zakonskih odredaba koje se odnose na pritvor nije dovoljno, a da se ne obrazloži i primijeni zakon na konkretne činjenice u datom predmetu.⁵⁸ Europski sud je često utvrdio povredu članka 5.3 Europske konvencije u postupcima koji su se pred njim vodili kada nisu navedeni relevantni i dovoljni razlozi da bi se opravdalo određivanje pritvora.⁵⁹

Članak 5.4, kojim se jamči pravo na osporavanje zakonitosti pritvora, također zahtijeva jasno obrazloženje razloga za pritvor kako bi se omogućio pravedan drugostupanjski postupak. Europski sud smatra da je došlo do povrede ove odredbe kada se rješenja o određivanju mjere pritvora koriste na stereotipan način, te ne uzmu u obzir argumente strana u postupku.⁶⁰ Sudbena praksa također insistira na činjenici da se konkretne okolnosti u prilog određivanja mjere pritvora mogu promijeniti, te zato početni razlozi za određivanje pritvora vremenom gube na značaju ili mogu u potpunosti nestati, pa je potrebno redovito preispitivati postojanje osnova za pritvor.⁶¹

U Zakonu o kaznenom postupku Bosne i Hercegovine bitnu povredu odredaba kaznenoga postupka predstavlja ako je izreka presude „nerazumljiva, proturječna sama sebi (...) ili u njoj nisu navedeni razlozi o odlučujućim činjenicama.“⁶² Ova odredba odražava opće pravno načelo koje jednako važi za upravni, građanski i kazneni postupak. Iako je odredba izričita kada se radi o presudama, ona se odnosi i na rješenja o pritvoru, koja moraju biti zasnovana na odlučujućim činjenicama, što je i jamstvo sudbene pravednosti i neovisnosti.⁶³

U članku 134. Zakona o kaznenom postupku BiH kaže se da rješenja o

prituoru moraju sadržati, između ostalog, zakonsku osnovu za određivanje pritvora s obrazloženjem. U *Komentarima Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini* data je sljedeća upozoravajuća napomena: „U obrazloženju treba istaknuti konkretne činjenice koje opravdavaju primjenu pritvora, što u praksi često nedostaje, tako da se obrazloženje često svodi na parafraziranje ili čak prenošenje teksta zakona.“⁶⁴ Rješenja kojima se određuju mjere zabrane također bi trebale biti detaljno obrazložene.⁶⁵

b) Prijedlozi tužiteljstva

Teret dokazivanja da je pritvor neophodna mjera pripada tužiteljima. Pritvor se može razmatrati jedino na temelju prijedloga tužitelja u pisanoj formi, koji, kako je već rečeno, treba biti obrazložen. Kao osnovni pisani dokument na temelju kojeg se razmatra određivanje mjere pritvora, prijedlog tužiteljstva mora sadržati relevantne materijalne činjenice koje ukazuju na potrebu da se odredi mjera pritvora. Međutim, često prijedlozi tužiteljstva ne sadrže takve činjenice i uglavnom su zasnovani na pukim navodima, bez relevantnih i dovoljnih materijalnih činjenica. Primjerice, u jednom prijedlogu kojim se traži određivanje pritvora na temelju navodne prijetnje svjedocima, u obrazloženju je stajalo sljedeće:

U toku istrage koja je otvorena protiv osumnjičenih, u ovom trenutku nisu saslušani svi svjedoci, što objektivno predstavlja okolnost koja ukazuje da bi osumnjičeni svojim boravkom na slobodi mogli ometati tok istrage utjecajem na svjedoke, čime je praktično ispunjen razlog za pritvor propisan u članu 132.1(b) ZKP-a BiH.⁶⁶

Ovaj prijedlog ne sadrži individualiziranu ocjenu toga da li bi osumnjičeni zaista zlorabili svoju slobodu i izvršili utjecaj na svjedoke koji još uvijek nisu saslušani. Suprotno duhu zakona u svezi s postupkom za određivanje mjere pritvora, ovaj prijedlog ne izlaže odlučujuće činjenice i zato ne može biti dovoljna osnova, kojom bi se opravdala mjera pritvora.⁶⁷ Nekome kome predmet nije poznat način na koji tužitelj rabi riječ „objektivno“ ukazuje na mišljenje da se radi o pravilu prema kojem osumnjičeni vrše pritisak na svjedoke bez obzira na okolnosti.

c) Prvostupanjska rješenja i kontrola opravdanosti pritvora

Suci odlučuju da li je pritvor opravdan. Kako bi se osigurala zakonitost mjere lišavanja slobode, rješenja moraju pružiti dovoljne i relevantne razloge koji opravdavaju mjeru pritvora. Da bi se to postiglo, sudac mora biti u stanju osloniti se na informacije koje mu dostavi tužitelj, na izjavu samoga osumnjičenoga tijekom saslušanja prije nego što se odredi mjera pritvora i eventualno na podneske obrane. Međutim pred sudovima Bosne i Hercegovine danas, rješenja kojima se određuje ili produžava pritvor rijetko sadrže konkretne okolnosti koje govore u prilog zašto je ova stroža mjera neophodna. Štoviše, rješenja kojima se produžava pritvor tijekom istrage ili preispitivanje pritvora prilikom ili nakon potvrđivanja optužnice obično se doimaju kao prijepis prethodnih rješenja, uz sličnu jezičnu formulaciju i zaključke, koji se ponavljaju u svakom rješenju o pritvoru.

Ovim se postavlja pitanje da li se u praksi uopće vrši strogo preispitivanje potrebe za pritvorom. U načelu, detaljna i stvarna procjena je uvijek potrebna, bilo da se radi o odlučivanju o potrebi izricanja ili produženja mjere pritvora ili tijekom preispitivanja zakonitosti pritvora. Svako produženje pritvora ili preispitivanje zakonitosti mjere pritvora treba uzeti u obzir sve relevantne činjenice, kao što su protok vremena i promjene u okolnostima koje su bile relevantne za prvobitno određivanje pritvora. Međutim, tužitelji i suci pokazuju tendenciju da više pozornosti poklanjaju kategorizaciji kaznenih djela i okolnosti, nego posebnim činjenicama u svakom predmetu. Obično se mjera pritvora predlaže ili određuje za kaznena djela kao što su ratni zločini, ubojstvo u pokušaju ili ubojstvo, silovanje, teška krađa, pljačka i trgovina drogom. U jednom slučaju je tužitelj čak napisao prijedlog za određivanje pritvora i prije nego što je saslušao osumnjičenoga. Takva praksa nije suglasna ni s obvezom da se svaki prijedlog za određivanje pritvora i rješenje o pritvoru izradi u odnosu na činjenice i okolnosti u datom slučaju, niti s osnovnim načelom da je pritvor zaštitna, a ne kaznena mjera.

Kada se posebno zatraži jamstvo ili neka druga mjera, rješenja o pritvoru često ne sadrže razloge zbog kojih te mjere nisu odobrene. Kada je, primjerice, nakon produženja pritvora Općinski sud ustanovio da postoji

„opravdan strah od bijega“ a potom naveo da se mjere zabrane u ovoj fazi postupka ne mogu primijeniti, sud u rješenju nije obrazložio kako je sudac došao do tog zaključka niti zašto mjera zabrane napuštanja boravišta ne bi bila djelotvorna.⁶⁸

d) Drugostupanjski postupak

U postupku po žalbi potrebno je razmotriti važne argumente i činjenice koje bi mogle utjecati na postojanje uvjeta koji su bitni u smislu zakonitosti rješenja o pritvoru.⁶⁹ Tijekom preispitivanja žalbi na rješenje o pritvoru, drugostupanjska vijeća imaju posebnu ulogu koja se odnosi na praćenje, usmjeravanje i korekciju odluka koje ne sadrže propisno obrazloženje ili su na drugi način neosnovane. Često međutim, drugostupanjska vijeća ne ocjenjuju adekvatno da li su osnove za pritvor dovoljno obrazložene i ne razmatraju uz dovoljno pozornosti argumente koje iznose branitelji. Primjerice, u odluci po žalbi u kojoj je obrana tvrdila da, iako njihov klijent ima prebivalište na jednom području, a radi na drugom u relativnoj blizini prvog mjesta, ova činjenica ne znači mogućnost da bi mogao pobjeći. Braniteljica je zatim zatražila da njen klijent bude pušten iz pritvora. Sudbeno vijeće okružnog suda je odgovorilo ovako:

Vijeće ovog suda smatra da je sudija za prethodni postupak pravilno ocijenio sve okolnosti koje se odnose na određivanje pritvora, te da je ispravno postupio u predmetnom rješenju određujući pritvor osumnjičenoj iz razloga propisanih u članu 189. stav1. tačka a ZKP-a RS [član 132.1(a) ZKP BiH].⁷⁰

Drugostupanjsko vijeće nije dalo obrazloženje zašto je u prvostupanjskom rješenju ispravno utvrđeno da postoje razlozi za određivanje pritvora. Ostavilo je argumente obrane bez odgovora, te na kraju nije jasno da li postoje dovoljni razlozi koji idu u prilog određivanju mjere pritvora iz navedenoga razloga.

7. ULOGA BRANITELJA

a) Profesionalna dužnost

Branitelji imaju ulogu u osiguranju da se standardi pravednog postupka poštuju tijekom kaznenoga postupka. Kada je u pitanju neko pravo kao što je pravo na slobodu ličnosti, ta uloga posebno dobija na značaju. Branitelji su, zato, obvezni da svoje klijente zastupaju s pozornošću, integritetom i najvišom razinom profesionalnosti. Prema domaćem zakonu, obrana mora „poduzimati sve neophodne korake u cilju (...) zaštite prava svojih klijenata.“⁷¹ Međutim, u praksi branitelji, i oni postavljeni po službenoj dužnosti i oni privatno izabrani, ne zastupaju u potpunosti interese svojih klijenata tijekom postupka određivanja pritvora, posebno kada se radi o osporavanju rješenja o pritvoru.

b) Potreba da se prijedlozi potkrijepe činjenicama

Mada branitelji često osporavaju postojanje osnovane sumnje ili osnova za pritvor, ponekad ne zasnivaju takve argumente na raščlambi podnesenih dokaza. Usmeni i pismeni prijedlozi protiv rješenja o određivanju mjere pritvora ne sadrže uvijek relevantne činjenične okolnosti koje bi suci trebali uzeti u obzir. Često se čini da branitelji nisu proučili sve dokaze koji su izneseni. Čak i kada postoje činjenice i argumenti koji bi mogli opravdati primjenu drugih mjera osim pritvora, često izgleda kao da branitelji podrazumijevaju da su oni očigledni, te zato nedovoljno potkrepljuju svoje tvrdnje. Primjerice, u postupku u kojem je pritvor određen zbog straha od bijega, u podnesku se navodi:

U obrazloženju pobijanog rješenja navodi se da su osumnjičeni državljani Srbije i Crne Gore sa stalnim mjestom boravka na Kosovu te da je sama činjenica da se radi o stranim državljanima okolnost koja ukazuje na bojazan od bjekstva. Ovakav stav suda je neosnovan i pogrešan. Kod činjenice da im je poznato i prebivalište i adresa te spremnost osumnjičenih da se jave na svaki poziv suda određivanje pritvora iz navedenih razloga pokazuje se neosnovanim.⁷²

U drugom predmetu, u kojem je osumnjičenoj osobi određen pritvor iz straha da bi mogla ponoviti kazneno djelo, ni tužitelj ni sudac nisu imali konkretne podatke o prethodnim kaznenim djelima osumnjičenoga, osim same izjave osumnjičenoga da je nekoliko postupaka protiv njega pokrenuto dvije godine ranije. Čitavo obrazloženje koje je branitelj ponudio osporavajući postojanje uvjeta za određivanje pritvora po ovoj osnovi, sastojalo se od sljedećeg: „Također ne postoji strah da će ponoviti kazneno djelo, jer nema podataka o ranijim osuđujućim presudama.” Da je branitelj umjesto toga svoju argumentaciju zasnovao na tome što okolnosti koje su poznate sucu nisu dovoljne da se utvrdi potrebna razina straha, mogao je isto tako istaknuti da je sud odredio pritvor, a da nije utvrdio da li osumnjičeni zapravo ima kazneni dosje ili ne. Ovo bi tada išlo u prilog zaključku da nije ispunjen uvjet o postojanju posebnih okolnosti koje bi opravdale strah od ponavljanja kaznenoga djela.

c) Potreba da se zahtijeva alternativa pritvoru

Branitelji često ne zahtijevaju primjenu blažih mjera, kao što su jamstvo, zabrana napuštanja prebivališta ili druge mjere zabrane. Čak i kada je branitelj podnio takve prijedloge, oni nisu uvijek potkrijepljeni neophodnom dokumentacijom. To utječe na mogućnost suca da uzme u razmatranje takve prijedloge, a može i usporiti proces dok se ne dostave dodatne informacije.

d) Potreba da se prijedlozi potkrijepe normama pravičnoga suđenja

Uopće uzevši, podnesci branitelja u Bosni i Hercegovini ne sadrže međunarodne norme o pravičnom suđenju kao dio argumentacije koju obrana zastupa. Prijedlozi kojima se osporava rješenje o pritvoru gotovo nikada ne spominju međunarodne standarde o ljudskim pravima glede određivanja pritvora ili izricanja drugih blažih mjera, niti presude Europskog suda ili komentare na zakon ili kakav drugi izvor sudbene prakse. Kada bi se branitelji, po pravilu, klonili neutemeljenih primjedaba i više se oslonili na međunarodne norme o pravičnom suđenju, kao i na drugu relevantnu domaću i međunarodnu praksu kao što su presude Europskog suda, kao način da potkrijepe svoje argumente, time bi u biti, bili od pomoći sudu prilikom donošenja rješenja.

8. ZAKLJUČAK

Primjena i uporaba pritvora i alternativnih mjera u Bosni i Hercegovini često nije sukladna međunarodnim normama o ljudskim pravima. Neophodna neovisna procjena postojanja osnovane sumnje prije nego što se odredi mjera pritvora ili se pritvor produži, ili prije nego što se donese odluka po žalbi na rješenje o pritvoru, često nije adekvatna. Osim toga, domaći pravni okvir ne potiče primjenu blažih mjera od pritvora. Posljedica toga je da se praksa razlikuje u čitavoj zemlji, a mjera pritvora izgleda da je prije pravilo, nego izuzetak.

Primjena svakog od četiri osnova za pritvor predviđenih u ZKP BiH također pruža razloge za zabrinutost. Rješenja o pritvoru po osnovi straha od bijega često nisu dovoljno obrazložena. Također se među sucima javlja tendencija da dvojno državljanstvo automatski promatraju u svjetlu postojanja straha od bijega. To za posljedicu ima određivanje mjere pritvora bez prethodnoga razmatranja individualnih, činjeničnih i pravnih okolnosti u datom predmetu.

Prijedlozi tužiteljstva za određivanje pritvora po temelju ometanja kaznenoga postupka često nisu dovoljno utemeljeni ukazivanjem na činjenične i pravne okolnosti. Posljedica toga jeste da suci obično odbacuju takve prijedloge. U nekim slučajevima su i u rješenjima sudaca o određivanju mjere pritvora nedostajali navodi o posebnim okolnostima koje bi opravdale uporabu ove osnove za pritvor.

U rješenjima o pritvoru po osnovi potrebe da se spriječi činjenje novih teških kaznenih djela, suci i tužitelji ne preispitaju uvijek detaljno posebne okolnosti koje bi utvrdile postojanje straha od činjenja novih kaznenih djela. Umjesto toga, kazneni dosje pojedinca ili sumnja o prethodno izvršenim kaznenim djelima mogu utjecati da se odredi pritvor kao kaznena mjera.

Primjena prijetnje po sigurnost građana ili imovine kao osnova za određivanje pritvora, zahtijeva ozbiljno preispitivanje. Uvjeti i kriteriji koji proistječu iz sudbenih odluka nisu sukladni praksi Europskog suda za ljudska prava u ovoj oblasti. Razlozi koji se navode u prijedlozima tužiteljstva i rješenjima sudova ne ukazuju na koji način puštanje

osumnjičenoga ili optuženoga na slobodu ugrožava javni red. Komitet UN-a za ljudska prava je, zapravo, iznio preporuku da bi Bosna i Hercegovina trebala razmotriti mogućnost da ukloni ovu osnovu za pritvor iz svog zakonodavstva, ukazujući na nedorečenost koncepta sigurnosti građana.⁷³

Međunarodni standardi o ljudskim pravima postavljaju zahtjev da svako lišavanje slobode mora biti potkrijepljeno dovoljnim materijalnim dokazima tijekom čitavoga razdoblja dok lišenje slobode traje. Sudbena tijela u Bosni i Hercegovini neformalno tvrde da ih broj predmeta i vremenska ograničenja sprečavaju da podnose prijedloge za određivanje pritvora i donose rješenja koja su sukladna Europskoj konvenciji i odredbama domaćega zakona. Međutim, ovi razlozi ne mogu razriješiti suce i tužitelje obveze da propisno obavljaju svoju dužnost.

Konačno, prijedlozi obrane obično nisu dovoljno obrazloženi. Izgleda da branitelji često polaze od pretpostavke da se raščlamba i argumenti u njihovu izlaganju podrazumijevaju. Prijedlozi obrane često ne sadrže pozivanje na činjenične okolnosti i na nedostatke u prijedlogu tužiteljstva i sudbenom rješenju. Oni rijetko sadrže međunarodne ili domaće norme, koje bi išle u prilog slobodi osumnjičenoga ili optuženoga.

9. PREPORUKE

Preporuke koje slijede trebale bi pomoći ljudima iz prakse i zakonodavcu da osnaže primjenu mjere pritvora i alternativnih mjera koje u većem stupnju štite ljudska prava.

MINISTARSTVIMA PRAVDE, PARLAMENTU BIH, VISOKOM SUDBENOM I TUŽITELJSKOM VIJEĆU, SUDOVIMA I TUŽITELJSTVIMA

Ministarstva pravde, u suradnji s Visokim sudbenim i tužiteljskim vijećem (VSTV), sudovima i tužiteljstvima, trebaju utvrditi sveobuhvatne smjernice kako bi se pravosuđu olakšalo da korektno i djelotvorno koristi najadekvatnije mjere kojima će osigurati nazočnost optužene osobe tijekom postupka. Smjernice trebaju obuhvatiti popis osnovnih činjeničnih pitanja koja je potrebno utvrditi prije određivanja adekvatne mjere i preporučiti da se svaka mjera, od najblaže do najoštrije, sustavno preispita i ocijeni. Te smjernice trebaju razjasniti proceduralne i tehničke aspekte primjene mjera, koje su alternativa pritvoru, kao i ukazati na okolnosti kada su takve mjere opravdane.

U odnosu na probleme koji su uočeni glede primjene pritvora po osnovi očuvanja sigurnosti građana i imovine, postoje dvije opcije koje stoje na raspolaganju zakonodavcu: brisanje odredbe iz točke (d) članka 132.1, ili njena izmjena. Brisanje ove odredbe ne bi značajno utjecalo na mogućnost određivanja pritvora. Time bi se, zapravo, pred suce postavio zahtjev da s većom pozornošću iznesu razloge za rješenje o pritvoru. Ukoliko se, pak, zakonodavac odluči prije za amandmane nego brisanje, tada oni moraju uzeti u obzir međunarodne standarde za zaštitu ljudskih prava i imati za cilj da ustanove jasne kriterije za situacije kada se pritvor može odrediti na osnovi ugrožavanja javnoga reda. Takve smjernice za ljude iz prakse zatim bi se morale uvrstiti u *Komentare zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*.

SUCIMA I TUŽITELJIMA

Pravo osobe da bude puštena na slobodu iz pritvora i obveza primjene najblaže mjere kako bi se osigurala nazočnost osumnjičenoga, odnosno optuženoga, i uspješno vođenje postupka, treba biti osnova svih odluka

tužiteljstva i suda glede pritvora. Suci i tužitelji imaju obvezu prvo razmotriti primjenu blaže mjere. Oni, isto tako, imaju obvezu poučiti osumnjičenoga ili optuženoga, u što ranijoj fazi postupka o mogućnosti primjene drugih mjera osim pritvora. Pored toga, suci i tužitelji bi trebali biti svjesni sljedećega, glede osnova za pritvor:

- Strah od bijega: dvojno državljanstvo, nepostojanje uredne prijave boravišta ili neprecizno utvrđene činjenice o urednosti dostave sudbenih poziva ne smiju se uzimati kao razlozi koji automatski ukazuju da je neophodno određivanje mjere pritvora.
- Strah od ometanja kaznenoga postupka: u pravilu, strah od ometanja tijeka postupka, uobičajeno, prestaje prijamom potvrđene optužnice. Strah da bi optuženi mogao zastrašivati svjedoke mora se potkrijepiti konkretnim činjenicama. Dokazi poput izjava ovih svjedoka trebaju se predočiti na glavnom pretresu uvijek kada se ovaj razlog koristi kao osnova za pritvor.
- Strah od ponavljanja kaznenoga djela: suci i tužitelji moraju raščlaniti ukupnost okolnosti, posebno težinu i prirodu djela i stupanj odgovornosti, kako bi osigurali postojanje dokaza koji potkrepljuju vjerojatnoću da će osoba ponoviti kazneno djelo. Službenim se putem mora pribaviti evidencija o prethodnim kaznenim djelima optuženoga, a ona moraju biti utvrđena prije određivanja ili produžetka pritvora po ovoj osnovi.
- Potreba za očuvanjem sigurnosti građana i imovine: suci i tužitelji trebaju preispitati primjene točke (d) članka 132.(1) ZKP BiH, ograničavajući ovu osnovu samo na predmete u kojima postoje jasni dokazi da bi sigurnost građana u smislu očuvanja javnoga reda bila trajno u opasnosti ako bi optuženi bio pušten na slobodu. Ako se pozovu na tu osnovu, sudbena tijela trebaju primijeniti iste kriterije koje primjenjuje Europski sud. Entitetski vrhovni sudovi i Ustavni sud BiH trebaju pojasniti vrlo ograničenu primjenu ove osnove za pritvor i zahtijevati da činjenice moraju pokazati jasnu i trajnu prijetnju po sigurnost građana.

Prijedlozi **tužiteljstava** o određivanju ili produžavanju pritvora uvijek moraju sadržati precizne, pravodobne i relevantne materijalne činjenice

i druge informacije kako bi se sucima omogućilo da donesu odluku da li su pritvorske osnove dovoljno potkrijepljene i, ako je to slučaj, koja mjera bi bila odgovarajuća imajući u vidu navode tužitelja, kao i svrhu koju bi tim mjerama trebalo postići.

Suci moraju osigurati da rješenja o pritvoru, bez obzira na fazu postupka, budu detaljno obrazložena i potkrijepljena adekvatnim činjenicama i dokazima glede svakog razloga za određivanje pritvora ili blaže mjere. Suci trebaju nastojati osigurati detaljni pregled razloga za produženje pritvora, kao i kontrolu opravdanosti pritvora. Razlozi na koje ukazuje optuženi i njegov branitelj u žalbi, usmeno i u pisanoj formi, moraju se adekvatno razmotriti i obrazložiti u svim odlukama o pritvoru.

Vrhovni sudovi i Sud Bosne i Hercegovine na sjednicama kolegija suda i usvajanjem zajedničkih zaključaka trebali bi nastojati dati preciznije smjernice pravosudnim tijelima u Bosni i Hercegovini glede toga da li osporena rješenja sadrže dovoljno činjenica i dokaza koji idu u prilog svakoj osnovi za određivanje ili produženje mjere pritvora ili primjeni blažih mjera.

CENTRIMA ZA EDUKACIJU SUDACA I TUŽITELJA I PRAVOSUDNOM POVJERENSTVU BRČKO DISTRIKTA

Centri za edukaciju sudaca i tužitelja trebaju sve relevantne standarde pravednog suđenja koji se odnose na određivanje pritvora i alternative mjeri pritvora uvesti u svoje pisane materijale za obuku, a posebno prava koja proizlaze iz potrebe za poštovanjem prava na slobodu ličnosti, koja su zajamčena člankom 5. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava.

BRANITELJIMA I ODVJETNIČKIM KOMORAMA

Odvjetničke komore trebaju pripremiti materijal i organizirati obuku kako bi usavršile sposobnosti odvjetnika da pažljivo i savjesno pripremaju usmene i pisane prijedloge kojima osporavaju prijedloge tužiteljstva i sudbena rješenja na način koji je sukladan međunarodnim i domaćim standardima pravednoga suđenja. Takvi bi seminari trebali naglasiti značaj i primjenjivost presuda i normi Europskoga suda za ljudska prava.

NAPOMENE

- ¹ Preporuka (2006)13. Komiteta ministara državama članicama o primjeni mjere pritvora, uvjetima pritvora i zaštiti od zloporabe. Vidi dodatak.
- ² Osim toga, postoji još nekoliko relevantnih standarda, kao što su Skup načela UN-a za zaštitu svih osoba u pritvoru ili zatvoru (the United Nations *Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment*) ili Minimum standardnih pravila UN-a o nezatvorskim mjerama (the United Nations *Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures*) (tzv. „Tokijska pravila“).
- ³ *Fox, Campbell i Hartley v United Kingdom*, presuda Europskog suda od 30. kolovoza 1990., stavka 32.
- ⁴ Mada ovoj definiciji nedostaje eksplicitno pozivanje na vezu osumnjičenog s kaznenim djelom, to izgleda nije imalo utjecaja na praksu.
- ⁵ Vidi odluku Vrhovnog suda FBiH, Kž-526/03, 29. listopada 2003, u *Komentarima Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, Hajrija Sijerčić-Čolić, Malik Hadžiomeragić, Marinko Jurčević, Damjan Kaurinović i Miodrag Simović, (Sarajevo, Vijeće Europe/Europska komisija, 2005.) članak 132., str. 414., neslužbeni prijevod.
- ⁶ *Brogan and Others v UK*, presuda Europskog suda od 29. studenog 1988., stav 84; vidi isto *Ilijkov v Bulgaria*, presuda Europskog suda od 26. srpnja 2001.
- ⁷ Rješenje br. 070-0-Kž-06-000445 od 23. kolovoza 2006.
- ⁸ *Ilijkov v Bulgaria*, presuda Europskog suda od 26. srpnja 2001, stavke 93.-98.
- ⁹ *Jablonski v Poland*, presuda Europskog suda od 21. prosinca 2000, stavka 83.
- ¹⁰ *Ambruszkiewicz v Poland*, presuda Europskog suda od 4. svibnja 2006, stavke 32.-33.
- ¹¹ Vidi Preporuku (2006)13 Komiteta ministara, odjeljak I.4 i Memorandum s objašnjenjima, odjeljak 1.4.
- ¹² Vidi Preporuku (2006)13 Komiteta ministara, odjeljak II.7.
- ¹³ Vidi Preporuku (2006)13 Komiteta ministara, odjeljak II.14 [1].
- ¹⁴ To su zabrana napuštanja boravišta i zabrana putovanja, sukladno članku 126 ZKP BiH, kao i zabrana obavljanja određenih zanimanja ili dužnosti, zabrana odlaska na određena mesta, zabrana sastajanja s određenim osobama, zapovijed o prijavljivanju određenom tijelu i privremeno oduzimanje vozačke dozvole, sukladno članku 126.a.
- ¹⁵ Članak 123.(2) ZKP BiH.
- ¹⁶ Ovo su mjere iz članka 126.a, vidi bilješku pod 14. Odluka visokoga predstavnika, koja je objavljena u Službenom listu br. 53/07 od 16. srpnja 2007.
- ¹⁷ Rješenje KRN/06/234 od 29. studenoga 2006.
- ¹⁸ Rješenje X-K/06/181 od 29. siječnja 2007.
- ¹⁹ Svaka mjera mora biti prilagođena datoj situaciji, što se odnosi i na određivanje iznosa jamstva sukladno materijalnom stanju osumnjičene ili optužene osobe. *Neumeister v Austria*, presuda Europskog suda od 27. lipnja 1968., Prema zakonu, stavka 14.

- 20 *McKay v United Kingdom*, presuda Europskog suda od 3. listopada 2006, stavka 47.
- 21 Rješenje KŽ-I-10/03 od 19. prosinca 2003.
- 22 Preporuka (2006)13 Komiteta ministara državama članicama o primjeni mjere pritvora, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloporabe, usvojena 27. rujna 2006, stavka 2.
- 23 Vidi *W v Switzerland*, presuda Europskog suda od 26. siječnja 1993, stavka 33, i *Neumeister v Swizerli*, presuda Europskog suda od 27. lipnja 1968, prema zakonu, stavka 10.
- 24 *Michael i Brian Hill v Spain*, Komunikacija Komiteta za ljudska prava br. 526/1993, stavka 12.3.
- 25 *Sulaoaja v Estonia*, presuda Europskog suda od 15. veljače 2005, stavka 64.
- 26 *Neumeister v Austria*, presuda Europskog suda od 27. lipnja 1968, Prema zakonu, stavka 11.
- 27 *Wemhoff v Germany*, presuda Europskog suda od 27. lipnja 1968, Prema zakonu, stavka 15.
- 28 U *Komentarima Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini* također se citira i odluka Vrhovnog suda Srbije koja se odnosi na pojavljivanje pred tijelom: „To što se okrivljeni poslije izvršenog ubojstva sam prijavio tijelima gonjenja je okolnost koja ne ukazuje na strah od njegova bjekstva.“ Hajrija Sijerčić-Čolić, Malik Hadžiomerađić, Marinko Jurčević, Damjan Kaurinović i Miodrag Simović (Sarajevo, Vijeće Europe/Europska komisija, 2005.) članak 132., str. 419.
- 29 Rješenje Kpp 23/05 od 17. rujna 2005.
- 30 Rješenje X-KR/06/290 od 9. siječnja 2007.
- 31 *Trzaska v Poland*, presuda Europskog suda od 11. srpnja 2000, stavka 65.
- 32 *Kemmache v France*, presuda Europskog suda od 22. listopada 1991, stavka 54.
- 33 Rješenje 009-0-Kv-000 287 od 18. listopada 2006.
- 34 Rješenje X-KR-05/16 od 16. rujna 2005.
- 35 Hajrija Sijerčić-Čolić, Malik Hadžiomerađić, Marinko Jurčević, Damjan Kaurinović i Miodrag Simović, *Komentari Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo, Vijeće Europe/Europska komisija, 2005) članak 132.1(b) str. 420.-422.
- 36 Stefan Treschel, *Human Rights in Criminal Proceedings* (Oxford, Oxford University Press, 2005.) str. 526.
- 37 *Contrada v Italy*, presuda Europskog suda od 24. kolovoza 1998, stavka 58.
- 38 *Clooth v Belgium*, presuda Europskog suda od 27. studenoga 1991, stavka 40.
- 39 *Assenov v Bulgaria*, presuda Europskog suda od 28. listopada 1998, stavka 156.
- 40 *Baranowski v Poland*, presuda Europskog suda od 20. ožujka 2000, stavka 50.
- 41 U predmetu *Matijašević protiv Srbije*, Europski je sud utvrdio povredu pretpostavke o nevinosti glede jezika koji je rabljen u rješenju o pritvoru, u kojem je sud u Novom

Sadu napisao da je osumnjičeni „počinio kaznena djela koja podliježu kaznenom gonjenju“, te zaključio da bi, ako bi bio pušten iz pritvora, ponovio djelo (presuda Europskog suda od 19. rujna 2006, stavke 7. i 48.).

- ⁴² Vidi *Lettellier v France*, presuda Europskog suda od 26. lipnja 1991, stavka 51.
- ⁴³ Vidi *I.A. v France*, presuda Europskog suda od 23. rujna 1998, stavka 104.
- ⁴⁴ Primjerice, skandinavske zemlje, kao Švedska i Norveška, uopće ne predviđaju ovakvu osnovu za pritvor, dok su ga Italija i Poljska ukinule.
- ⁴⁵ Memorandum s objašnjenjima uz Preporuku R (2006) 13. Komiteta ministara državama članicama o primjeni mjere pritvora, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloporabe
- ⁴⁶ Hajrija Sijerčić-Čolić, Malik Hadžiomerović, Marinko Jurčević, Damjan Kaurinović i Miodrag Simović, *Komentari Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo, Vijeće Europe/Europska komisija, 2005) članak 132.1(d) str. 426.
- ⁴⁷ Vidi *Rokhlina v. Russia*, presuda Europskog suda od 7. travnja 2005, stavka 67.
- ⁴⁸ Članak 191(1) Zakona o kaznenom postupku, Službeni list SFRJ, br. 26/86., 74/87., 57/89., 3/90., i Službene novine Republike BH, br. 2/92., 9/92., 16/92. i 13/94.).
- ⁴⁹ Rješenje 002-0-Kpp-000-001 od 2. ožujka 2006.
- ⁵⁰ Rješenje X-KR/06/236 od 22. prosinca 2006.
- ⁵¹ Rješenje K 37/05 od 21. rujna 2005.
- ⁵² Rješenje KŽ-510/05 od 20. listopada 2005.
- ⁵³ *I.A. v France*, presuda Europskog suda od 23. rujna 1998, stavka 104.
- ⁵⁴ Čak je i Ustavni sud potvrdio presude nižih sudova u kojima je uporabljena ova osnova, kao što su AP 805/04 A.K., u kojoj podnositelj žalbe tvrdi da ekvivalentna osnova iz ZKP FBiH (članak 146.1(d)) predstavlja povredu članka 5.1(c) Europske konvencije. Ustavni je sud utvrdio da Kantonalni sud adekvatno koristi ovaj razlog za određivanje mjere pritvora u datom predmetu, iako u odluci Ustavnog suda nema detalja o tome kako je niži sud obrazložio primjenu ove osnove.
- ⁵⁵ Ovakva formulacija naglasak stavlja na zahtjev glede remećenja javnoga reda, naglašavajući, također, da se ova osnova može koristiti u najtežim slučajevima kaznenih djela, gdje je moguća zatvorska kazna od **najmanje** deset godina. Kaznena djela koja se nalaze u ovoj kategoriji prema Kaznenom zakonu BiH jesu: članak 167. *Ubojstvo predstavnika najviših institucija BiH*, članak 169. *Kažnjavanje za najteže oblike kaznenih djela*, članak 171. *Genocid*, članak 172. *Zločini protiv čovječnosti*, članak 173. *Ratni zločin protiv civilnog pučanstva*, članak 174. *Ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika*, članak 175. *Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika*, članak 177. *Protupravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja*, članak 179. *Povređa zakona i običaja rata*, članak 186.(3) *Trgovina ljudima*, članak 189.(5) *Krijumčarenje ljudi*, članak 191.(3) *Uzimanje talaca*, članak 192.(3) *Ugrožavanje osoba pod međunarodnom zaštitom*, članak 197.(3) *Otmica zrakoplova ili broda*, članak 198.(7) *Ugrožavanje sigurnosti zračne ili morske plovidbe*, članak 201.(3) *Terorizam*, članak 246.(c)(5) i (7) *Pružanje otpora nadređenom*, članak 246.(f)(4) *Napad na vojnu osobu u obnašanju dužnosti*, i članak 250.(3) *Organizirani kriminal*.
- ⁵⁶ Samo u jednom predmetu ratnog zločina u fazi nakon potvrđivanja optužnice je Sud

BiH kratko zadržao optuženog u pritvoru isključivo na temelju članka 132.1(d). Nakon donošenja prvostupanjske presude osoba je bilo puštena iz pritvora uz izricanje određenih mjera zabrane.

- 57 *Lettellier v France*, presuda Europskog suda od 26. lipnja 1991, stavka 35.
- 58 *Svipsta v Latvia*, presuda Europskog suda od 9. ožujka 2006, stavka 109.
- 59 Vidi, primjerice, *Mansur v Turkey*, presuda Europskog suda od 8. lipnja 1995, stavke 55-57; *Lettellier v France*, presuda Europskog suda od 26. lipnja 1991, stavka 52.
- 60 *Svipsta v Latvia*, presuda Europskog suda od 9. ožujka 2006, stavke 130-134.
- 61 *I.A. v France*, presuda Europskog suda od 23. rujna 1998, stavka 111.
- 62 Članak 297(1)(k) ZKP BiH.
- 63 Ured visokog komesarijata za ljudska prava, *The Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors i Lawyers*, odjeljak 4.5.8, str. 133.
- 64 Hajrija Sijerčić-Čolić, Malik Hadžiomerađić, Marinko Jurčević, Damjan Kaurinović i Miodrag Simović, *Komentari Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo, Vijeće Europe/Europska komisija, 2005) članak 134., str. 432.
- 65 Mjere zabrane obuhvataju mjere, kao što su zabrane o napuštanju boravišta. Članak 126.1 ZKP BiH kaže sljedeće o takvim mjerama: „*Sud mu može obrazloženim rješenjem zabraniti da bez odobrenja napusti mjesto boravišta...*“. U predmetu *Nikolova protiv Bugarske* (b. 2) Europski sud nalazi da rješenja kojima se nalaže kućni pritvor moraju biti opravdana, slično kao i rješenja o određivanju pritvora (presuda Europskog suda od 30. rujna 2004, stavka 67.).
- 66 Prijedlog za određivanje pritvora br. KT 87/06 od 2. ožujka 2006.
- 67 Ovaj prijedlog za određivanje pritvora, također, iznosi kako je osumnjičeni priznao navodni zločin, što bi zapravo značilo da nema razloga da se zaključi da bi osumnjičeni imao stvarni interes da utječe na svjedoke.
- 68 Rješenje KV 30/05 od 22. rujna 2005.
- 69 *Ilijkov v Bulgaria*, presuda Europskog suda od 26. srpnja 2001, stavka 94.
- 70 Rješenje Kv-429/05 od 27. prosinca 2005.
- 71 Članak 50.1 ZKP BiH.
- 72 Žalba od 25. travnja 2006.
- 73 Zaključne napomene Komiteta za ljudska prava o Bosni i Hercegovini (CCPR/C/BIH/CO/1), stavka 18.

Preporuka br. 13. (Rec(2006.)13.)

Komitet ministara državama članicama o pritvoru, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloporabe

(Usvojio Komitet ministara 27. rujna 2006.

na 974. sastanku zamjenika ministara)

(neslužbeni prijevod)

Komitet ministara, u okviru odredaba članka 15.b. Statuta Vijeća Europe, uvažavajući fundamentalni značaj pretpostavke o nevinosti i prava na slobodu ličnosti;

svjesni nepopravljive štete koju pritvor može prouzročiti osobama za koje se u konačnici utvrdi da su nevine ili koje budu oslobođene, kao i štetnog utjecaja koji pritvor može imati na održavanje odnosa u obitelji;

uzimajući u obzir financijske posljedice pritvora po državu, osobe na koje se on odnosi i gospodarstvo, općenito;

primjećujući značajan broj osoba koje se nalaze u pritvoru i probleme koji proistječu iz prenatrpanosti zatvora;

uzimajući u obzir sudbenu praksu Europskoga suda za ljudska prava, izvješća Europskoga komiteta za sprečavanje mučenja, nečovječnoga ili ponižavajućega postupanja ili kažnjavanja i mišljenja tijela Ujedinjenih naroda za praćenje provedbe međunarodnih sporazuma o zaštiti ljudskih prava;

uzimajući u obzir Preporuku br.2. (2006.) (Rec 2.) Komiteta ministara o *Europskim zatvorskim pravilima* i Preporuku br. R (99.) 22. Komiteta ministara o prenatrpanosti zatvora i povećanju broja osoba u zatvoru ili pritvoru;

razmatrajući potrebu osiguravanja da se mjera pritvora uvijek određuje samo u izuzetnim slučajevima i da je uvijek opravdana;

imajući na umu ljudska prava i temeljne slobode svih osoba lišenih slobode i posebnu potrebu da osobe u pritvoru budu, ne samo u stanju da pripreme svoju obranu i održavaju obiteljske veze, nego i da ne budu držane u uvjetima koji su u suprotnosti sa njihovim pravnim statusom, što se zasniva na pretpostavci o nevinosti;

uzimajući u obzir značaj koji se pridaje razvitku međunarodnih normi glede okolnosti u kojima je pritvor opravdan, procedure kojima se on određuje ili produžava i uvjete u kojima se osobe drže u pritvoru, kao i mehanizme za učinkovitu primjenu tih normi;

preporučuje da vlade država članica budu šire rukovođene u svom zakonodavstvu i praksi i načelima koji su navedeni u dodatku ovoj Preporuci, koja zamjenjuje Rezoluciju (65.) 11. o pritvoru i Preporuku br. R (80.) 11. Komiteta ministara državama članicama u svezi s pritvorom prije suđenja.

Dodatak uz Preporuku br. 13. (2006.) (Rec 13.)

Pravila o određivanju pritvora, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloporabe

Uvod

Ova pravila imaju za cilj da se:

- a. postave striktna ograničenja na određivanje mjere pritvora;
- b. potakne korištenje alternativnih mjera kada god je moguće;
- c. zahtijeva da mjeru pritvora, produženje pritvora i alternativne mjere određuje sudbena vlast;
- d. osigura da se pritvorene osobe drže u uvjetima i pod režimom koji odgovara njihovu pravnom statusu koji je zasnovan na pretpostavci o nevinosti;
- e. zahtijeva osiguravanje odgovarajućih prostornih uvjeta i odgovarajuće upravljanje institucijama u kojima se osobe drže u pritvoru;
- f. osigura uspostava učinkovite zaštite u slučaju eventualnoga kršenja ovih pravila.

Ova pravila odražavaju ljudska prava i temeljne slobode svih osoba, a osobito zabranu mučenja i nečovječnoga ili ponižavajućega postupanja, pravo na

pravično suđenje i pravo na slobodu i sigurnost i na poštovanje privatnoga i obiteljskoga života.

Ova se pravila primjenjuju na sve osobe osumnjičene da su počinile kazneno djelo i uključuju posebne zahtjeve maloljetnih osoba i onih koji spadaju u osobito ugrožene kategorije.

I. Definicije i opća načela

Definicije

1. [1] ‘Mjera pritvora’ je svako razdoblje lišenja slobode/pritvora osobe osumnjičene za kazneno djelo koje odredi sud prije izricanja kazne. Ona također uključuje i svako razdoblje lišenja slobode/pritvora sukladno pravilima koja se odnose na međunarodnu sudbenu suradnju i izručenje i podliježe njihovim specifičnim zahtjevima. Ovo ne uključuje početno lišenje slobode od strane policije ili neke druge službene osobe zadužene za provedbu zakona (ili neke druge ovlaštene osobe), radi ispitivanja.

[2] ‘Mjera pritvora’ također uključuje i svako razdoblje lišenja slobode/pritvora nakon proglašenja krivnje, kada god se osobe koje čekaju na presudu ili potvrdu presude i dalje tretiraju kao neosuđene.

[3] ‘Pritvorenici’ su osobe koje se nalaze u pritvoru i koje još uvijek ne služe kaznu zatvora, ili osobe koje su lišene slobode/pritvorene po bilo kojoj osnovi.

2. [1] ‘Alternativne mjere’ u odnosu na mjeru pritvora mogu uključivati, primjerice: obvezu pojavljivanja pred sudom, ako i kad je to potrebno, nemiješanje u provedbu pravde i neangažiranje u nekom konkretnom ponašanju, uključujući profesionalni ili poslovni angažman; obvezu dnevno ili periodičnog prijavljivanja sudbenim vlastima, policiji ili drugim vlastima; obvezu prihvatanja nadzora od strane sudom postavljene službe; obvezu prihvatanja elektronskoga praćenja; obvezu boravka na određenoj adresi, sa ili bez uvjeta u odnosu na sate koje osoba mora provesti na toj adresi; obvezu nenapuštanja ili ulaska u određena mjesta ili područja bez odobrenja; obvezu nesastajanja s određenim osobama bez odobrenja; obvezu deponiranja putnih isprava ili drugih osobnih dokumenata; obvezu podnošenja financijskih ili drugih oblika jamstava u svezi s ponašanjem do suđenja.

[2] Kada god je to u praksi izvodivo, alternativne mjere se primjenjuju u onoj državi u kojoj osumnjičena osoba ima prebivalište, ako to nije država u kojoj je kazneno djelo navodno počinjeno.

Opća načela

3. [1] Glede pretpostavke o nevinosti i pretpostavke u korist slobode, mjera pritvora protiv osumnjičenih osoba je prije izuzetak nego norma.
[2] Ne postoji zakonska obveza po kojoj osobe osumnjičene za neko djelo (ili posebne kategorije takvih osoba), moraju biti pritvorene.
[3] U pojedinim slučajevima, pritvor se primjenjuje samo kada je strogo neophodan i kada predstavlja krajnju mjeru; mjera se pritvora ne primjenjuje radi kažnjavanja.
4. Mora postojati najširi mogući opseg alternativnih, manje ograničavajućih mjera u odnosu na ponašanje osumnjičenika, kako bi se izbjegla nepravilna primjena pritvora.
5. Pritvorene osobe podliježu uvjetima koji su primjereni njihovu pravnom statusu; ovo znači da postoje samo one mjere koje su neophodne za vršenje sudbene funkcije, sigurnosti institucije, sigurnosti zatvorenika i uposlenih i zaštitu prava drugih i, osobito, ispunjavanje standarda *Europskih zatvorskih pravila* i drugih pravila postavljenih u III dijelu ovoga teksta.

II. Primjena mjere pritvora

Opravdanost

6. Mjera se pritvora, uopće uzevši, primjenjuje samo u odnosu na osobe osumnjičene da su počinile neko djelo, za koje je predviđena kazna zatvora.
7. Mjera je pritvora moguća samo ako su sva četiri dolje navedena razloga zadovoljena:
 - a. ako postoji osnovana sumnja da je osoba počinila neko djelo; i
 - b. ako postoje značajni razlozi da se vjeruje da će ta osoba, ukoliko se pusti na slobodu, ili (i) pobjeći, ili (ii) počiniti neko teško kazneno djelo, ili (iii) miješati se u tijek suđenja, ili (iv) predstavljati ozbiljnu prijetnju javnome redu; i
 - c. ako nije moguće primijeniti alternativne mjere kako bi se riješila pitanja navedena pod b.; i
 - d. ako je ovo korak koji se poduzima kao dio kaznenoga postupka.

8. [1] Kako bi se utvrdilo da li razlozi iz Pravila 7b. postoje, ili se nastavljaju kao takvi, kao i da li se mogu na zadovoljavajući način ukloniti primjenom alternativnih mjera, sudbene vlasti nadležne za određivanje mjere pritvora primijenit će objektivne kriterije ili, u slučaju da je on već određen, na određivanje produženja pritvora.
- [2] Teret utvrđivanja postojanja značajnoga rizika, kao i nemogućnost njegova uklanjanja, leži na tužiteljstvu ili na istražnom sucu.
9. [1] Utvrđivanje svakog rizika zasniva se na okolnostima svakog predmeta pojedinačno, s tim da se posebna pozornost posvećuje:
- prirodi i težini navodnoga djela;
 - zapriječenoj kazni u slučaju osuđujuće presude;
 - starosnoj dobi, zdravstvenom stanju, karakteru, podrijetlu i osobnim i socijalnim značajkama osobe, koja je u pitanju, osobito njenim vezama sa zajednicom; i
 - ponašanju osobe koja je u pitanju, posebno kako ispunjava svoje obveze tijekom prethodnoga kaznenog postupka.
- [2] Činjenica da osoba, koja je u pitanju, nije državljanin ili nema neke druge veze s državom u kojoj se pretpostavlja da je izvršeno to kazneno djelo, nije sama po sebi dovoljna da se zaključi kako postoji rizik od bijega.
10. Kada god je moguće treba izbjegavati mjeru pritvora u slučaju osoba osumnjičenih za kazneno djelo, ukoliko takve osobe imaju za primarnu obvezu brigu o maloljetnoj djeci.
11. Kod odlučivanja o produžetku pritvora, treba imati na umu da li su određeni razlozi zbog kojih je takva mjera ranije bila primjerena, ili zbog kojih se alternativna mjera činila neodgovarajućom, postali vremenom manje prisiljavajući.
12. Kršenje alternativnih mjera može podlijegati sankcijama, ali i ne opravdava automatsku primjenu mjere pritvora. U takvim slučajevima zamjena alternativnih mjera- mjerom pritvora, zahtijeva posebno obrazloženje.

Sudbeno odobrenje

13. Odgovornost određivanja mjere pritvora, odobravanje produžetka i određivanje alternativnih mjera spadaju u nadležnost sudbene vlasti.
14. [1] Nakon što je policajac (ili bilo koja druga ovlaštena osoba), početno, lišio slobode neku osobu, takva osoba osumnjičena za kazneno djelo bit

će odmah izvedena pred sud radi odlučivanja da li je ovo lišenje slobode opravdano ili ne, da li je potrebno produženje ove mjere, da li osumnjičena osoba ostaje u pritvoru ili se primjenjuju alternativne mjere.

[2] Interval između početnoga lišenja slobode i ovoga izvođenja pred sud, ne bi trebao biti duži od 48 sati, a u mnogim slučajevima može biti dovoljan i mnogo kraći interval.

15. Postojanje izvanredne situacije sukladno članku 15. Europske konvencije o ljudskim pravima, ne smije dovesti do intervala dužeg od sedam dana, između početnoga lišenja slobode i pojavljivanja pred sudom u svezi s pritvorom, ukoliko nije apsolutno nemoguće održati saslušanje.
16. Sudbena vlast odgovorna za određivanje pritvora ili njegovo produženje, kao i za nametanje alternativnih mjera, dužna je održati saslušanje i donijeti odluku bez odlaganja.
17. [1] Sud periodično revidira kontinuiranu opravdanost mjere pritvora i i naređuje puštanje na slobodu osumnjičenog, ukoliko ustanovi da jedan ili više uvjeta iz Pravila 6. i 7. a., b., c. i d., nisu više ispunjeni.
[2] Interval između pojedinoga revidiranja obično ne smije biti duži od mjesec dana, ukoliko osoba, koja je u pitanju, nema pravo da u bilo koje vrijeme, podnese zahtjev za puštanje na slobodu, koji će se preispitati.
[3] Obveza tužitelja ili istražne sudbene vlasti je osigurati da takve revizije, a u slučaju da tužitelj ili istražni sudac nisu uložili nikakav zahtjev za produženje mjere pritvora, svakoj osobi podvrgnutoj takvoj mjeri, omogućuje da bude automatski oslobođena.
18. Svaka osoba kojoj je određena mjera pritvora, kao i svaka osoba kojoj je produžen pritvor ili određena alternativna mjera, ima pravo na žalbu protiv takve odluke i obavještava se o tom pravu prilikom izricanja te mjere.
19. [1] Osoba kojoj je izrečena mjera pritvora ima odvojeno pravo na brzu odluku suda po prigovoru na zakonitost mjere pritvora koja je izrečena.
[2] Ovo pravo može se zadovoljiti kroz periodičnu reviziju mjere pritvora kada su ispunjeni svi bitni uvjeti za ulaganje takvoga prigovora.
20. Postojanje izvanrednih okolnosti sukladno članku 15. Europske konvencije o ljudskim pravima ne utječe na pravo pritvorene osobe da osporava mjeru pritvora koja joj je izrečena.

21. [1] Svaka sudbena odluka kojom se izriče mjera pritvora, produženje pritvora ili nametanje alternativnih mjera mora biti obrazložena, a osoba na koju se takva odluka odnosi mora dobiti jedan primjerak tog obrazloženja.
- [2] Samo je u izuzetnim okolnostima moguće da obavijest o obrazloženju ne uslijedi istoga dana kada je obrazloženje i doneseno.

Trajanje

22. [1] Mjera pritvora može biti produžena jedino u slučaju da su zadovoljeni svi uvjeti iz Pravila 6. i 7.
- [2] U svakom slučaju njegovo trajanje ne smije biti duže, niti nerazmjerno, u odnosu na kaznu koja je predviđena za djelo koje je u pitanju.
- [3] Mjera pritvora ne smije u bilo kojem slučaju kršiti pravo pritvorene osobe na suđenje u razumnom roku.
23. Određivanje maksimalnog trajanja pritvora ne smije dovesti do propusta da se u redovitim intervalima razmatra stvarna potreba za njegovo produženje u posebnim okolnostima svakoga slučaja.
24. [1] Dužnost je tužitelja ili istražnoga suca da postupa s dužnom revnošću u vođenju istrage i da osigura elemente kojima se podržava kontinuirana revizija mjere pritvora.
- [2] Prioritet se daje onim predmetima koji uključuju osobe koje se nalaze u pritvoru.

Pomoć branitelja, nazočnost osobe koja je u pitanju i prevođenje

25. [1] Osoba koja je u pitanju odmah se obavještava na jeziku koji razumije, o namjeri da se zahtijeva izricanje mjere pritvora, kao i iz kojih razloga.
- [2] Osoba protiv koje se traži izricanje mjere pritvora ima pravo na pomoć branitelja tijekom postupka u svezi s pritvorom, kao i pravo na odgovarajuću mogućnost konzultacija s braniteljom, kako bi pripremila svoju obranu. Osoba na koju se ovo odnosi obavještava se o ovom pravu pravodobno i na jeziku koji razumije, tako da se ova prava mogu i iskoristiti u praksi.
- [3] Ova pomoć branitelja ide na državni trošak, ukoliko osoba, čiji se pritvor traži, ne može platiti branitelja.
- [4] Postojanje izvanrednih okolnosti sukladno članku 15. Europske konvencije o ljudskim pravima ne bi obično trebalo utjecati na pravo na

pristup konzultacijama s braniteljem u kontekstu postupka vezanog za pritvor.

26. Osobi, čiji se pritvor zahtijeva i njenom branitelju, bit će osiguran pravodoban pristup dokumentaciji, koja ima važnost, za takvu odluku.
27. [1] Osoba koja je strani državljanin i protiv koje se traži izricanje mjere pritvora, ima pravo na pravodobno obavještanje konzula svoje zemlje, o takvoj mogućnosti, kako bi mogla dobiti savjet ili pomoć od njega.
[2] Ovo pravo uključuje, kada god je to moguće, i osobe koje imaju državljanstvo zemlje u kojoj se traži njihov pritvor iz neke druge zemlje.
28. Osoba protiv koje se traži izricanje mjere pritvora ima pravo pojavljivanja pred sudom u postupku vezanom za pritvor. Pod nekim uvjetima ovaj se zahtjev može zadovoljiti korištenjem odgovarajućih videoveza.
29. Odgovarajuće usluge prevoditelja pred sudom glede određivanja pritvora osiguravaju se na trošak države, kada osoba na koju se ovo odnosi ne razumije i ne govori jezik koji se rabi u postupku.
30. Osobama koje se izvode pred sud u postupku u svezi s pritvorom pruža se prilika da se operu i, u slučaju muških zatvorenika, da se obriju ukoliko nema rizika od značajne promjene njihova uobičajenoga izgleda.
31. Gore navedena Pravila primjenjuju se i na produženje mjere pritvora.

Obavještanje obitelji

32. [1] Osoba kojoj je određena mjera pritvora (ili produžen pritvor) ima pravo da joj se obitelj obavijesti, pravodobno, o nadnevku i mjestu pritvora, ukoliko se to ne bi štetno odrazilo na provedbu pravde ili na nacionalnu sigurnost.
[2] U svakom slučaju odluka u svezi s kontaktiranjem obitelji stvar je osobe protiv koje se određuje mjera pritvora (ili produženje pritvora), a ukoliko ta osoba nije pravno sposobna da donese takvu odluku ili ako za to postoje neki drugi opravdani razlozi, odluku donosi sud.

Oduzimanje vremena provedenoga u pritvoru, od kazne

33. [1] Razdoblje provedeno u pritvoru prije osuđujuće presude, gdje god da je provedeno, oduzima se od dužine svake kazne zatvora, koja slijedi nakon takve presude.
[2] Svako razdoblje vremena provedenoga u pritvoru može se uzeti u obzir kod određivanja kazne, ako ona nije kazna zatvora.

[3] Priroda i trajanje alternativnih mjera, prethodno određenih, može se jednako uzeti u obzir i prilikom određivanja kazne.

Odšteta

34. [1] Naknada štete osobama koje su bile u pritvoru, a nisu bile osuđene, razmatra se u odnosu na razdoblje provedeno u pritvoru; ova naknada štete može pokrivati gubitak prihoda, gubitak mogućnosti zarade, propuštene mogućnosti i naknadu za duševnu bol.

[2] Naknada se štete ne može zahtijevati kada se ustanovi ili da je osoba koja je pritvorena svojim ponašanjem aktivno doprinijela osnovanosti sumnje da je počinila kazneno djelo ili da je namjerno ometala istragu navodnoga djela.

III. Uvjeti u pritvoru

Općenito

35. Uvjeti u pritvoru u Pravilima u tekstu koji slijedi podliježu *Europskim zatvorskim pravilima*.

Odsustvo iz pritvora

36. [1] Pritvorena osoba može napustiti pritvorsku ustanovu samo radi dalje istrage, ukoliko to odobri sudac ili tužitelj ili uz izričitu suglasnost pritvorene osobe i samo na ograničeno vremensko razdoblje.

[2] Po povratku u pritvorsku ustanovu, pritvorena se osoba podvrgava, detaljnom fizičkom pregledu, i na vlastiti zahtjev, koji obavlja liječnik ili, u izuzetnim slučajevima, kvalificirano medicinsko osoblje.

Nastavak liječenja

37. [1] Pritvorenim osobama bit će osigurano nastavljanje neophodnoga medicinskog ili stomatološkog tretmana na kojem su bili prije zatvaranja, ako tako odluči liječnik ili stomatolog u pritvorskoj ustanovi, gdje god je to moguće, u konzultaciji, s liječnikom ili stomatologom pritvorene osobe.

[2] Pritvorenim se osobama omogućava da se konzultiraju ili da ih liječi osobni liječnik ili stomatolog, ako je to potrebno iz medicinskih ili stomatoloških razloga.

[3] Odbijanje zahtjeva pritvorene osobe za konzultaciju osobnoga liječnika ili stomatologa mora biti obrazloženo.

[4] Pritvorska ustanova ne snosi troškove nastale na ovaj način.

Prepiska

38. Obično nema ograničenja na broj pisma koje šalje ili prima pritvorena osoba.

Glasovanje

39. Pritvorene osobe imaju pravo glasovanja na javnim izborima i referendumima tijekom vremena pritvora.

Obrazovanje

40. Mjera pritvora ne smije nepropisno prekidati obrazovanje djece ili mladeži ili se nepropisno miješati u pristup višem stupnju obrazovanja.

Stega i kažnjavanje

41. Nikakva stegovna mjera nametnuta pritvorenoj osobi nema utjecaja na dužinu pritvora i ne smije utjecati na pripremu obrane pritvorene osobe.
42. Kaznena mjera samice ne smije utjecati na pristup branitelju i dopušta minimum kontakata s obitelji. Ona ne bi trebala utjecati na uvjete pritvora, koje pritvorena osoba ima glede spavanja, fizičke vježbe, higijene, pristupa materijalu za čitanje i odobrenim vjerskim službenicima.

Osoblje uposljeno u pritvorskoj ustanovi

43. Osoblje koje radi u pritvorskoj ustanovi bira se i obučava tako da može preuzeti punu odgovornost glede posebnoga statusa i potreba osoba u pritvoru.

Postupak pritužaba

44. [1] Osobe koje se nalaze u pritvoru imaju otvorene mogućnosti ulaganja pritužaba, unutar i izvan pritvorske ustanove i imaju pravo na povjerljiv pristup odgovarajućem tijelu ovlaštenom da rješava takve žalbe.

[2] Ovo su dodatne mogućnosti uz bilo koje pravo na pokretanje postupka.

[3] Pritužbe se rješavaju što je moguće brže.

Nacrt preporuka Komiteta ministara Vijeća Europe državama članicama o primjeni mjere pritvora i popratni memorandum sa objašnjenjima (pogledati CM(2006)122 Addendum, 30. august 2006. godine).¹

(neslužbeni prijevod)

Memorandum s objašnjenjima

Pravila o primjeni mjere pritvora, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloporabe

I. Definicije i opća načela

Definicije

1. 'Mjera pritvora' je definirana tako da isključuje svako razdoblje policijskoga pritvora, ili od strane nekoga drugog tijela zaduženog za provedbu zakona, koje uslijedi nakon početnoga lišenja slobode, koje su oni izvršili ili bilo tko drugi ovlašten za provedbu takve mjere (primjerice, temeljem ovlasti za uhićenje građana) radi ispitivanja prije podizanja optužbe, kao i svaki produžetak tog pritvora koji odobri sud. Prema tome, mjeru pritvora određuje sudbena vlast u kasnijoj fazi kaznenoga postupka, a može se također odrediti u odnosu na osobu koju nije policija ili neko drugo tijelo ili bilo koja druga ovlaštena osoba lišila slobode. Potreba da nametanje ovakve mjere gubitka slobode bude naloženo od strane suda, odražava kombinaciju zahtjeva iz članaka 5. (1.)(c) i (3.) Europske konvencije o ljudskim pravima. Ove odredbe predviđaju da nadležno, zakonom uspostavljeno tijelo, u ovu svrhu bude 'sudac ili druga osoba ovlaštena zakonom da vrši sudbenu funkciju'². U nekim pravnim sustavima osobe koje čekaju ili presudu ili potvrdu kazne, mogu se i dalje tretirati kao neosuđene osobe i Europski sud za ljudska prava³ priznaje činjenicu da se takvo diskreciono pravo Konvencije ostavlja *Visokim stranama ugovornicama*. Iz tih se razloga smatra da se pravila o pritvoru i dalje primjenjuju na njih.

Mjera pritvora obično uključuje pritvor/lišenje slobode koje na sličan način odredi sud sukladno pravilima (uključujući domaće mjere provedbe) o sudbenoj suradnji i izručenju (uključujući i *Europski nalog za uhićenje*), ali odredbe iz ove Preporuke nemaju za namjeru štetnost po posebne zahtjeve iz ovih Pravila. Zatim, jasno je da se odredbe iz Preporuke mogu primijeniti na slučajeve međunarodne sudbene suradnje u mjeri u kojoj se na nju odnose. Podsjetimo da se članak 5.(1).(f.) Europske konvencije o ljudskim pravima izričito odnosi na postupak izručenja, te se prema tome u takvim slučajevima također primjenjuju stavke 2. i 4. članka 5.

2. Popis 'alternativnih mjera' je ilustrativan, a ne iscrpan, i država članica je prema tome slobodna da bira bilo koje postupke, koji mogu olakšati vršenje sudbene funkcije i zaštititi javni red bez lišenja slobode ili neopravdanoga kršenja drugih ljudskih prava osoba koje su pitanju. Elektronski se nadzor navodi kao jedan primjer načina na koji dostignuća u tehnologiji mogu ponuditi nova sredstva za rješavanje opravdane zabrinutosti u svezi s osumnjičenim osobama, bez potrebe za lišavanjem slobode. Treba, također, primijetiti da su smještaj kod rodbine, udomitelja ili neki drugi oblik smještaja pod nadzorom, navedeni kao alternative mjeri pritvora, kada su u pitanju maloljetne osumnjičene osobe u Preporuci 20. (Rec (2003.) 20.) Komiteta ministara državama članicama u svezi s novim načinima rješavanja problema s maloljetničkom delinkvencijom i ulogom maloljetničkoga pravosuđa (članak 17.). Potreba osiguravanja dovoljnoga broja odgovarajuće raznovrsnih mjera prihvaćena je u Dodatku 2., uz Preporuku 22. (Rec (2000.) 22.) Komiteta ministara državama članicama o poboljšanju primjene *Europskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici*. Izbor mjera u nekom konkretnom slučaju će, najvjerojatnije, biti određen okolnostima tog slučaja, tako da primjerice, ograničenje prava udruživanja s drugima može biti potrebno kako bi se izbjegla urota, obveza javljanja određenom tijelu može biti potrebna da se ukloni rizik od bijega, a zabrana obavljanja poslovne aktivnosti ili bavljenja nekom profesijom, kako bi se spriječilo uplitanje u dokaze, izvršenje novih djela ili izbijanje nereda. Značaj uzimanja u obzir okolnosti u kojima se nalazi osoba, koja je u pitanju, kada se određuju mjere, prihvaćen je u Pravilu 6. *Europskih sankcija i mjera u zajednici* (Preporuka br. R (92.) 16. Uključivanje mogućnosti alternativnih mjera, koje se odrede u suradnji s drugom državom članicom, odražava jačanje procesa obostranoga priznavanja priznatih mjera, koje sklapaju države članice. Iako određivanje ovakvih mjera ne mora biti izvodivo u okolnostima nekog slučaja, potrebno je usvojiti neophodan pravni okvir za provedbu sporazuma kojima se ovo omogućava, tako da se takve mjere mogu nametnuti tamo gdje je to prikladno.

Opća načela

3. Insistiranje na tome da se mjere pritvora primjenjuju samo izuzetno kada se radi o osobama osumnjičenim za neko djelo, do suđenja, te samo u pojedinim slučajevima, gdje je to opravdano posebnim okolnostima, proizlazi iz članka 5. (1). i članka 6. (2.) Europske konvencije o ljudskim pravima, i presuda Europskoga suda za ljudska prava, ranije Europska komisija za ljudska prava. Ova sudbena praksa je, osobito, utvrdila da se odluka o izricanju mjere pritvora nekoj osobi ne može zasnivati samo na prethodnom kaznenom dosjeu osumnjičene osobe ili na činjenici da su neka djela navodno izvršena⁴. Dodatak uz Preporuku br. R (99.) 22. Komiteta ministara državama članicama u svezi s prenatrpanošću zatvora i povećanju broja osoba koje su u pritvoru, (članak 10.), također sadrži potporu što je moguće šire primjene alternative za pritvor do suđenja. Činjenica da mjera pritvora ima za cilj bolje funkcioniranje suda i zaštitu javnoga reda, znači da se ona ne smije koristiti kao kazna. Treba zato primijetiti da Preporuka 20. (2003.) (Rec(2003.)20.) Komiteta ministara u svezi s novim načinima rješavanja maloljetničke delinkvencije i uloge maloljetničkoga pravosuđa (članak 17.) propisuje da: “Mjeru pritvora ne treba nikada koristiti radi kažnjavanja ili kao oblik zastrašivanja ili kao zamjenu za zaštitu djeteta ili mjere mentalnoga zdravlja”.
4. Prihvatanje kako je cilj osigurati da mjera pritvora bude izuzetak i da se određuje samo kada je krajnje nužna, može se jedino postići kada je sudbena vlast u poziciji da na učinkovit način riješi potencijalnu opasnost po propisnu provedbu zakona i po javni red, primjenom blažih mjera sukladno ponašanju osumnjičenika. Zato je potrebno da država uspostavi najširi mogući opseg alternativnih mjera i da se one doista primjenjuju kada to zahtijevaju okolnosti konkretnoga slučaja.
5. Bitno je da se pravni status pritvorenih osoba u potpunosti odrazi na način na koji se s njima postupa i na uvjete u kojima se drže. Pretpostavlja se da su ove osobe nevine, sve dok se ne proglase krivima i ne smiju biti u pritvoru radi kažnjavanja. Uprava pritvorskih ustanova mora osigurati da se prema pritvorenim osobama postupa bez ikakvih nepotrebnih ograničenja i uz puno priznavanje činjenice da njihova pretpostavljena nevinost može biti potvrđena kada o njihovom predmetu bude na kraju odlučivao sud. Ovo iziskuje kao minimum, ne samo poštovanje *Europskih zatvorskih pravila* – podjednako pravila opće primjene, kao i onih koji se osobito odnose na osobe koje čekaju suđenje – nego i dodatnih standarda koji su navedeni u Dijelu III.

II. Primjena mjere pritvora

Opravdanost

6. Karakter izuzetka, koji ima mjera pritvora, znači da bi lišavanje slobode koje ona podrazumijeva, trebalo, uopće uzevši, naložiti samo za djelo u odnosu na koje se traži pritvor, te može samo po sebi rezultirati kaznom zatvora nakon presude. Zatim, treba primijetiti kako u nekim zemljama nije nikada dopuštena mjera pritvora za djela za koja nije predviđena kazna zatvora.
7. Uvjeti od a.) do d.), pod kojima se primjenjuje mjera pritvora, odražavaju sudbenu praksu Europskoga suda za ljudska prava i imaju sveobuhvatan karakter, tako da nije moguće odrediti ili produžiti pritvor, ako nema bilo kojeg od ovih razloga ili ako oni više ne postoje. Uvjet postojanja osnovane sumnje podrazumijeva postojanje dokaza, koji objektivno povezuju osobu, koja je u pitanju, s navodnim djelom. Nije dovoljno osigurati kaznu, treba opravdati dalju istragu ili podići optužnicu i što duže traje pritvor, trebalo bi biti teže dokazivanje osnovanosti sumnje⁵. Mjera pritvora ne može biti opravdana kada je jasno da se neće ili ne može podići optužnica⁶. Četiri razloga navedena pod b.), kao potencijalno opravdanje pritvora, koji su nedovoljni u odsustvu (bilo na početku ili nakon nekog vremena) osnovane sumnje⁷, odražavaju one koje priznaje sudbena praksa Europskoga suda⁸. Međutim, nigdje nije uvjetovano da se, zapravo, na sve njih treba pozvati u nekoj državi članici. Strah za javni red – koji je vjerojatno jedino opravdan, ukoliko postoje značajni dokazi reakcije javnosti na teško kazneno djelo, kao što je ubojstvo – osobito se smatra nedovoljnim opravdanjem koje nude neke države članice. Iako bilo koji od ovih razloga može opravdati primjenu mjere pritvora u odnosu na osumnjičenu osobu, karakter izuzetka, koji takva mjera ima, nužno zahtijeva da se prvo razmotri da li razlozi takve mjere mogu biti na zadovoljavajući način uklonjeni primjenom mjera koje ne rezultiraju lišavanjem slobode⁹ te da je restriktivan aspekt nepotrebno ograničavajući aspekt njihove potencijalne učinkovitosti¹⁰. Na taj način postaje vjerojatno da bi mjera pritvora bila u potpunosti nerazmjeran odgovor i na navodno izvršenje velikoga broja djela i poimanje onoga što bi osumnjičena osoba mogla učiniti u budućnosti. Zatim, potrebno je imati na umu da zakonska osnova, kojom se poziva na javni red, pretpostavlja izuzetno ozbiljnu situaciju i nije ta, za koju bi se moglo očekivati da će biti ugrožena puštanjem na slobodu većine osumnjičenih osoba. Od suštinskoga je značaja da pritvor bude mjera koja predstavlja dio kaznenoga postupka, koji ima suđenje za krajnji cilj, iako ovo ne znači da će mjera pritvora izgubiti svoju pravnu valjanost u

slučaju podizanja optužnice za drugu vrstu djela, ili ako ne dođe do suđenja, jer su se osnove sumnje u konačnici pokazale nedovoljnim ili neutemeljenim i postoje drugi razlozi zbog kojih se konkretno kazneno gonjenje na zahtijeva. Međutim, mjera se pritvora ne može koristiti samo kao preventivna procedura, koja nema veze sa samim suđenjem¹¹.

8. Odluka o primjeni mjere pritvora, a ne neke alternativne mjere, mora biti dobro utemeljena, a da bi ovo bilo ostvarivo, sud treba imati na raspolaganju tehnike procjene da li se može pojaviti jedan od četiri razloga iz Pravila 7. b. ako bi se osumnjičena osoba pustila na slobodu (ne bi zadržala u pritvoru) i da li ih je nemoguće otkloniti na zadovoljavajući način primjenom alternativnih mjera. Ovo povlači za sobom razrađivanje faktora – i pozitivnih i negativnih – koje treba odvagovati prilikom ocjenjivanja postojanja rizika – uglavnom onih navedenih u sljedećoj stavci – i njihova relativnog značaja kod dokazivanja da li postoji, ili ne, određeni rizik i da li se može otkloniti primjenom alternativnih mjera. Ovakva ocjena može zahtijevati primjenu neke vrste objektivne procjene u odnosu na bilo koji mogući faktor za koji se ustanovi da postoji kod izračunavanja sveukupnoga stupnja rizika. Ona, također, zahtijeva odgovarajuće obučeno osoblje koje je na raspolaganju da pomogne sudu u pravodobnom prikupljanju i procjeni dokaza u konkretnom slučaju. Među dokazima koji se mogu smatrati relevantnim su i oni koje pružaju osobe koje su oštećene navodnim djelom i zajednica u kojoj osumnjičena osoba živi. Glede pretpostavke u korist nevinosti i slobode, odgovornost za argumente u korist mjere pritvora mora biti na tužiteljstvu ili istražnom sudbenom tijelu. Zatim, glede maloljetnika, Preporuka 20. (Rec (2003.) 20.) Komiteta ministara, državama članicama, koja se odnosi na nove načine rješavanja maloljetničke delinkvencije i uloge pravosuđa za maloljetnike, sadrži u članku 18. uvjet da se 'poduzme ocjena punog rizika, koja će se zasnivati na sveobuhvatnim i pouzdanim informacijama o ličnosti mlade osobe i o socijalnim okolnostima'. Nedopustivo je da tužitelj ili istražni sudac ovu odgovornost glede ocjene rizika shvate samo kao pozivanje na težinu djela, ili u slučaju ovoga drugog, da opravdava zahtjev osumnjičene osobe time što čak nije bilo ni pretpostavljene opasnosti koja bi mogla proisteći iz njene slobode ili puštanja na slobodu¹².
9. U ocjenjivanju postojanja rizika, koji bi mogao opravdati određivanje mjere pritvora, neki se razlozi smatraju osobito važnim, ali njihov značaj nije još uvijek toliki da se može automatski zaključiti da je takva mjera doista i potrebna u konkretnom slučaju. Potrebu ispitivanja predrasuda glede rizika,

koji predstavljaju osumnjičene osobe, naglašava zahtjev koji treba biti otvoren za mogućnost da je malo vjerojatno da će netko pobjeći samo zato što je strani državljanin. Činjenica da te osobe nemaju nikakve veze sa državom u kojoj se pretpostavlja da je djelo izvršeno, može sigurno biti faktor koji se može uzeti u obzir kod procjene rizika od bijega¹³.

10. Smatra se da je održavanje veze između roditelja i djece u većini slučajeva u najboljem interesu djeteta. Štoviše, u nekim slučajevima barem, postojanje roditeljske odgovornosti za brigu o djetetu predstavlja važan argument, koji se snažno protivi zaključku da postoji bilo kakav rizik od bijega, kojim bi se opravdalo izricanje mjere pritvora roditelju. Međutim, kada takav rizik i dalje postoji, potreba održavanja veze roditelj-dijete i onoga što je u najboljem interesu djeteta, može zahtijevati da se pritvorenim osobama dopusti da sa sobom povedu i dijete u pritvorsku ustanovu.
11. Osobito se naglašava važnost da se u ocjenjivanju potrebe izricanja mjere pritvora u potpunosti uzme u obzir način na koji se okolnosti u predmetu mogu promijeniti¹⁴. Prema tome, potrebno je da sud svaki put iznova procijeni argumente koji idu u prilog, kao i one protiv, određivanja mjere pritvora, a prethodna obrazloženja ne treba samo ponavljati.
12. Neka će sankcija vjerojatno biti odgovarajuća kada se prekrše uvjeti za alternativne mjere, a uvjete koji iziskuju mjeru pritvora trebat će još uvijek ispoštovati. Ovo je, također, prihvaćeno u Pravilu 10. *Europskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici* (Preporuka br. R (92.) 16.). Kršenje će ovih uvjeta, prema tome, opravdati mjeru pritvora samo gdje je dovoljno teško ustvrditi da je situacija takva da primjena alternativnih mjera, (uključujući drugačije ili dodatne u odnosu na one koje su prekršene), ne bi više bila dovoljna da se ukloni opravdana zabrinutost ako osoba, koja je u pitanju, bude na slobodi.

Sudbeno odobrenje

13. U većini slučajeva može se očekivati da je sud taj koji daje sudbeno odobrenje potrebno za mjeru pritvora i alternativne mjere, ali koristi se širi termin 'sudbena vlast', jer Europska konvencija o ljudskim pravima prihvata da ovu funkciju mogu vršiti i druge službene osobe, sve dok ispunjavaju uvjete neovisnosti i nepristranosti, kao što je detaljno objašnjeno sudbenom praksom u svezi s člankom 6. (1.). Također je bitno da ta sudbena vlast ima i ovlast da odredi puštanje na slobodu osobe, čiji pritvor (ili produžetak pritvora), nije opravdan¹⁵. Svako odlaganje odluke o puštanju na slobodu treba svesti na minimum i to treba biti pitanje sati, a ne dana¹⁶.

14. Navođenje razdoblja od 48 sati za donošenje početne odluke o produžetku pritvora ili primjeni alternativnih mjera, odražava tumačenje zahtjeva po članku 5. (3.) Europske konvencije o ljudskim pravima, da će do nje doći 'odmah'. Ovo tumačenje se i dalje razvija. Međutim, Europski sud za ljudska prava ne navodi nikakvo konkretno razdoblje¹⁷, nego se jedan dan prihvata kao 'odmah'¹⁸ i to se razdoblje propisuje u nekim zemljama¹⁹. Zatim, razdoblje od 48 sati kao granica maloljetničkog pritvora u policiji, uz nastojanje da se ovo vrijeme dalje smanji kada su u pitanju maloljetne osobe, navedeno je u Preporuci 20. (Rec (2003.) 20.) Komiteta ministara državama članicama glede novih načina rješavanja maloljetničke delinkvencije i pravosuđa za maloljetnike, članak 15. Također je važno shvatiti da je 48 sati često, najvjerojatnije, gornja granica do koje se može ići prije, nego što se osumnjičena osoba izvede pred sudbenu vlast. Isto kao što okolnosti pojedinog slučaja mogu opravdavati duže razdoblje, tako treba omogućiti da ovo izvođenje pred sud uslijedi mnogo ranije u osobito jasnim slučajevima. Na sudbenoj je vlasti da odredi konkretno vrijeme/nadnevak za prvo *habeas corpus* saslušanje, koje je dovoljno brzo obavljeno i u granicama sudbene prakse Europskoga suda za ljudska prava i odredaba domaćih zakona. Važno je istaknuti da je podvrgavanje sudbenoj kontroli, koja proistječe iz ovoga procesa, nešto sasvim drugo od određivanja da li postoji dovoljna osnova za sudbeno gonjenje. Na taj se način omogućava da se može opravdano zaključiti kako je mjera pritvora u ovoj fazi primjerena, iako se kasnije može pokazati da kazneno gonjenje nije potrebno²⁰ i da, prema tome, nema osnove za izvođenje pred sud sve dok se ne bude smatralo da je optužba vjerojatna. Zatim, svako odlaganje prvoga pojavljivanja pred sudom je nešto što se jedino može opravdati posebnim okolnostima u predmetu; problemi u svezi s ustrojem policije, službi tužiteljstva ili suda neće nikada biti prihvatljivo opravdanje za nepoštovanje ovoga zahtjeva za žurnošću²¹. Iako faktori, poput potrebe da se sačuvaju dokazi, zdravlje osumnjičene osobe, nepovoljne vremenske prilike i udaljenost između mjesta gdje je osobu već lišila slobode policija ili neko drugo tijelo ili ovlaštena osoba i mjesta gdje se nalazi sud, (osobito ako je do uhićenja došlo u inozemstvu), mogu biti bitni u odlučivanju da li je ispoštovan uvjet žurnosti. Njihov stvarni utjecaj na vrijeme koje je proteklo do prvoga pojavljivanja pred sudom, treba dokazati²².
15. Prihvata se da izvanredna situacija, sukladno članku 15. Europske konvencije o ljudskim pravima, može utjecati na izvođenje osobe osumnjičene za izvršenje nekog djela pred sudbenu vlast po prvi put, a ovaj duži rok, koji je naveden, odražava razdoblje koje Sud za ljudska prava

obično smatra prihvatljivim u takvim slučajevima²³. Međutim, karakter izvanrednih situacija može varirati, a potreba za produženim vremenom do prvog pojavljivanja na sudu mora biti opravdana.

16. Smatra se da se ovaj zahtjev o žurnosti primjenjuje, ne samo na pojavljivanje osobe koja je u pitanju, pred sudom, nego i na odlučivanje da li je određivanje mjere pritvora ili alternativnih mjera, opravdano.
17. Prihvaćanje da se okolnosti slučaja mogu promijeniti, (vidi Pravilo 11.), zahtijeva periodičnu sudbenu reviziju dalje opravdanosti mjere pritvora ili alternativnih mjera, a odgovornost za pokretanje takve revizije leži na tužiteljstvu ili istražnom sudbenom tijelu, jer je teret dokazivanja da još uvijek postoji dovoljno jako opravdanje za bilo koju od ovih mjera, na njima. Iako treba poštovati razmak od mjesec dana između takvih revizija, prihvaćeno je da se cilj takve revizije može ostvariti postojanjem mogućnosti, koju ima pritvorena osoba da se obrati sudu, sa zahtjevom za puštanje na slobodu u bilo koje vrijeme tijekom svoga pritvora. Također je prihvaćeno da vlasti mogu propisati ograničenja na mogućnost ulaganja zahtjeva za puštanje na slobodu zbog kratkoće vremena, koje je proteklo od prethodnoga zahtjeva ili propusta da se navede nova osnova po kojoj bi se odredilo puštanje na slobodu te osobe.
18. Potrebno je, na odgovarajući način omogućiti ulaganje žalbe na odluku o pritvoru ili alternativnoj mjeri, višem sudu i osigurati da osoba, koja je u pitanju, bude upoznata s ovom mogućnošću, kako bi ju iskoristila što je moguće ranije. Takvu žalbu može rješavati sudbena kontrola koja dopušta da se navedu sva bitna pitanja. Ova obveza ide dalje od zahtjeva po članku 5. Europske konvencije o ljudskim pravima²⁴.
19. Ne treba miješati odgovornost tijela gonjenja ili istražnoga sudbenog tijela da osigura periodičnu reviziju mjere pritvora s neovisnim pravom koje svaka osoba lišena slobode ima po članku 5. (4.) Europske konvencije o ljudskim pravima, da može osporavati zakonitost takve radnje. Ova je odredba nedvojbeno u zahtjevu da takav prigovor mora raspravljati i o njemu odlučiti sud. Takvo preispitivanje može biti šire od osnova kojima se opravdava pritvor, jer se člankom 5. (4.) zahtijeva da sudbena revizija obuhvati sve uvjete bitne za zakonitost određenoga lišavanja slobode²⁵. Ono se može čak proširiti ili na razmatranje uskladivosti djela, za koje se sumnjiči neka osoba, sa zakonskim odredbama ili pravima, koje takva osoba ima po Konvenciji. Međutim, prihvaćeno je da u određenim slučajevima periodična revizija može biti dovoljna da se isključi potreba za odvojenim

osporavanjem zakonitosti u neko određeno vrijeme²⁶. Potrebno je da takav prigovor bude, u samom početku, moguć u okviru od nekoliko tjedana od početka pritvaranja, a nakon toga na periodičnoj osnovi²⁷. Smatra se da je mogućnost prigovora spriječena, ako se osoba, koja je pritvorena, drži u potpunoj izolaciji i ako joj nije dopuštena pomoć branitelja²⁸. Sudbena vlast mora imati ovlasti da zapovjedi puštanje na slobodu, ukoliko mjera pritvora nije bila zakonita²⁹.

20. Iako izvanredna situacija sukladno članku 15. Europske konvencije o ljudskim pravima, dopušta određena odstupanja od standarda koji se primjenjuju u normalnim okolnostima, prava koja su ovdje propisana su ona koja trebaju i dalje biti na raspolaganju i doista su prihvaćena kao temeljna jamstva protiv moguće zlorabe ovlasti³⁰.
21. Poštovanje uvjeta da odluke budu obrazložene i da se takvo obrazloženje pruži pravodobno, od temeljnoga je značaja za učinkovito korištenje prava na žalbu protiv određivanja mjere pritvora ili alternativnih mjera, kao i za priznavanje legitimnosti takve mjere u nekom slučaju. Štoviše, ovo obrazloženje mora pokazati da je stvarno u obzir uzet meritum zahtjeva za puštanje na slobodu i da to nije samo puko ponavljanje fraza.³¹ Izuzetne okolnosti iz stavke 2. mogu nastati u jurisdikcijama, gdje se o zahtjevu za puštanje na slobodu, koji je podnesen sudu nakon odluke o pritvoru, raspravlja *ab initio* i gdje ne predstavlja kontrolu prvobitne odluke o pritvoru.

Trajanje

22. Uvjet da mjera pritvora mora biti striktno neophodna, znači da se ona mora ukinuti ukoliko ijedno od opravdanja za njeno određivanje prestane postojati – vidi Pravilo 11. – ukoliko se ne pojavi neki drugi razlog za njenu opravdanost. Uloga sudbene vlasti je da odredi da li takvi razlozi i dalje postoje ili su se pojavili. Međutim, čak i kada se mjera pritvora može opravdati, ozbiljnost takvog miješanja u slobodu i mjera koja nema kažnjivi karakter, zahtijeva da njena dužina normalno ne bude nerazmjerna u odnosu na kaznu koja se može izreći osumnjičenoj osobi, na koju se ovo odnosi. Dalje ograničenje na sveukupnu dužinu trajanja mjere pritvora predstavlja zahtjev po članku 5. (3.) Europske konvencije o ljudskim pravima radi osiguravanja da svatko kome je izrečena mjera pritvora, bude suđen u razumnom roku, što znači da se postupak u ovakvim slučajevima mora provesti na izuzetno ekspeditivan način. Europski sud za ljudska prava nije nikada propisao nikakvu maksimalnu dužinu trajanja pritvora, kada je

razmatrao što se podrazumijeva pod ‘razumnim’ – i razdoblja ispod i ona malo više od godinu dana su smatrana podjednako neadekvatnim³², dok su ona koji su trajala više od četiri godine, smatrana i prihvatljivim³³ i neprihvatljivim³⁴. Sudbena praksa ukazuje da su potrebne posebne okolnosti da bi se opravdalo dugo vremensko razdoblje i da je kratko trajanje sve što treba u većini slučajeva, iako čak i u ovom drugom slučaju moraju biti predočeni uvjerljivi razlozi. Treba, također, primijetiti da je Komitet ministara preporučio da...” kada se, kao posljednja mjera, određuje pritvor maloljetnoj osumnjičenoj osobi, on ne bi trebao trajati duže od šest mjeseci prije početka suđenja. Ovo se razdoblje može produžiti samo ako sudac koji nije uključen u istragu u predmetu jeste siguran da je odgoda postupka u potpunosti opravdana izuzetnim okolnostima”, Preporuka 20.(Rec(2003.)20.) Komiteta ministara državama članicama, glede novih načina rješavanja maloljetničke delinkvencije i uloge pravosuđa za maloljetnike, članak 16. Činjenica da se vrijeme provedeno u pritvoru uračunava u kaznu zatvora – vidi Pravilo 33. – nije relevantna u određivanju njegove osnovanosti.

23. Iako ispunjenje uvjeta glede trajanja mjere pritvora može biti olakšano zakonskom odredbom o maksimalnoj dužini trajanja pritvora, potreba za razmatranjem okolnosti u datom predmetu znači da se to razdoblje ne treba automatski primijeniti na sve slučajeve u kojima je mjera pritvora opravdana. U velikom broju slučajeva okolnosti predmeta su takve, da bi trebalo biti moguće suditi u predmetu prije isteka tog razdoblja; iz tih razloga je Europski sud za ljudska prava smatrao da je pritvor, koji je trajao tri-četiri godine, predstavljao kršenje članka 5. (3.) Europske konvencije o ljudskim pravima, gdje u vođenju sudbenoga postupka nije bilo osobito iskazane revnosti.³⁵
24. Posebna odgovornost, koja leži na tijelu gonjenja ili istražnom sudbenom tijelu glede načina na koji se vodi predmet, ogleda se u tome da mjera pritvora ne traje duže nego što je opravdano i da izvođenje na suđenje pritvorene osobe bude osobito ekspeditivno, proistječe iz njihova povlaštenog pristupa informacijama u svezi s predmetom, kao i njihovoj sposobnosti da ubrzaju ispitivanje pred sudom. Veliki broj povreda članka 5. (3.) može se pripisati I suviše dugim razdobljima neaktivnosti u vođenju predmeta prije suđenja ³⁶, a Europski sud za ljudska prava očekuje učinkovitu reakciju na faktore, poput kašnjenja, u podnošenjima izvješća vještaka, bolesti i nedovoljnoga broja uposlenika.

Pomoć branitelja, nazočnost osobe koja je u pitanju i usluge prevoditelja

25. Obveza da se osoba, koja se zapravo zadržava u policijskom pritvoru ili kojoj je izrečena mjera pritvora, odmah informira na jeziku koji razumije, o namjeri da se zatraži mjera pritvora ili njeno produženje, kao i o razlozima za to, ima za cilj osigurati da ta osoba bude u položaju da zatraži odgovarajući pravni savjet i pripremi argumente protiv takve mjere, kao i da pripremi svoju obitelj na mogućnost izricanja takve mjere. Time ona ide dalje od slične obveze koja se zahtijeva člankom 5.(2.) Europske konvencije o ljudskim pravima, kada do lišenja slobode zapravo dođe. Ovakva bi obavijest, uobičajeno, trebala biti odmah iza odluke kojom se traži mjera pritvora ili njen produžetak, ali i duži interval može biti opravdan, ako se osoba na koju se ovo odnosi, u to vrijeme ne nalazi u pritvoru ili ako je potrebna pomoć prevoditelja. Ozbiljnost posljedica pritvora zahtijeva da osoba čiji se pritvor namjerava tražiti treba imati pravnu pomoć i treba joj osigurati branitelja na trošak države, kada ga ta osoba ne može sama platiti. Uvjeti koji se odnose na pružanje informacija o pravu na pomoć branitelja i odgovarajuće vrijeme za konzultacije, imaju za cilj osigurati da ovo pravo bude od stvarne koristi osobi za koju postoji rizik od zadržavanja u pritvoru. Ovo pravo također podrazumijeva da će tijelo koje pritvara/ili tužiteljstvo ili istražno sudbeno tijelo, poduzeti odgovarajuće korake, kako bi osigurali da osoba, koja je u pitanju, bude i stvarno u mogućnosti da kontaktira branitelja, što može iziskivati stavljanje na raspolaganje podataka o braniteljima, kako bi ih se moglo kontaktirati i korištenje usluga prevoditelja, koji će pomagati u objašnjavanju prava na konzultacije i zastupanje. Ono također podrazumijeva odgovarajući prostor za konzultacije s braniteljem. Odredbe iz ovoga Pravila odnose se na pravo na pomoć branitelja u postupku u svezi s pritvorom. One se ne odnose na nazočnost branitelja tijekom istrage. Iako izvanredna situacija sukladno članku 15. Europske konvencije o ljudskim pravima dopušta izvjesno odstupanje od standarda, koji se primjenjuju u normalnim uvjetima, prava koja su ovdje propisana su ona koja trebaju biti na raspolaganju i jesu prihvaćena kao temeljna jamstva protiv zlorabe ovlasti³⁷. Međutim, u izvanrednoj situaciji, razdoblje vremena koje smije proteći prije nego što se nekome dopusti pravni savjet i pomoć radi osporavanja odluke o mjeri pritvora, neizbježno odražava kašnjenje dopušteno Pravilom 20., prije nego što ta osoba bude prvi put izvedena pred sud u postupku određivanja mjere pritvora.

26. Stavljanje dokumentacije na uvid branitelju osobe protiv koje se traži mjera pritvora (ili njen produžetak) je bitno, kako bi taj odvjetnik bio u poziciji da učinkovito odgovara na podneske u smislu opravdanosti određivanja takve mjere³⁸. Iako neke mjere ograničenja na pristup dokumentaciji mogu biti opravdane, osobito kako bi se osiguralo funkcioniranje pravosuđa ili zaštitila nacionalna sigurnost, one ne smiju imati značajnijeg utjecaja na sposobnost osposoravanja mjere pritvora³⁹.
27. Ovim se uvjetom traži da se osigura ispunjavanje obveza po članku 36. Bečke konvencije o konzularnim odnosima i njihova se važnost također priznaje u člancima od 14. do 18. Dodatka uz Preporuku br. R (84.) 12. Komiteta ministara državama članicama u svezi sa zatvorenicima koji su stranci. Značaj ovih obveza za osobe koje nisu državljani, a osumnjičene su za neko djelo, istaknuo je i Međunarodni sud pravde⁴⁰. Iako se ove obveze ne protežu na pružanje konzularne zaštite osoba sa dvojnim državljanstvom u odnosu na zemlju čije državljanstvo imaju, prihvaćeno je da postojanje obiteljskih ili imovinskih interesa u drugoj zemlji, čiji su također državljani, može učiniti poželjnim omogućavanje pristupa konzularnim djelatnicima, te zemlje. Odluku o kontaktiranju konzula treba donijeti osoba, čiji će se pritvor (ili produžetak pritvora) zahtijevati, a ako ta osoba nije pravno sposobna da donese takvu odluku, onda je dužnost omogućavanja takvog kontakta na sudu koji vodi postupak određivanja mjere pritvora. Ovo pravo ne stvara obvezu za vlasti da dokažu državljanstvo pritvorene osobe. Država može birati hoće li osobu, koja ima njeno državljanstvo i državljanstvo druge države, (a) smatrati za svoga državljanina.
28. Ovo pravo odražava mogućnost da osoba protiv koje se traži mjera pritvora (ili produžetak pritvora) bude u poziciji da odgovori na podneske glede opravdanosti određivanja takve mjere⁴¹. Prihvata se da je u nekim slučajevima (osobito kada su uključeni razlozi sigurnosti ili udaljenosti), moguće realizirati ovaj cilj, a da osoba na koju se ovo odnosi zapravo i ne bude fizički izvedena pred sud. Međutim, svaka videoveza koja se koristi mora biti takva da je mogućnost i komuniciranja s tom osobom i ocjena njenoga fizičkog i mentalnog stanja jednako efektivna, kao da ta osoba fizički nazoči. Štoviše, nazočiti je pravo koje neke osobe mogu odlučiti da ne žele iskoristiti.
29. Obveza osiguravanja prevođenja priznaje da sposobnost osobe za koju se traži mjera pritvora (ili produžetak pritvora) da sudjeluje u postupku, može biti umanjena jezičnim poteškoćama. Međutim ova se obveza pojavljuje samo kada je sposobnost osobe da govori ili razumije jezik postupka

nedostatna i ne podrazumijeva pravo na korištenje preferirane alternative, kada to nije slučaj.

30. Osobe koje se pojavljaju pred sudom za koji postoji vjerojatnoća da će odrediti mjeru pritvora protiv njih, trebaju imati mogućnost da se pristojno uredi, koliko je moguće, prilikom svakog pojavljivanja pred sudom. Glede osobne higijene, ovo znači da trebaju imati priliku da se operu, a muškim pritvorenicima treba dopustiti da se obriju, ukoliko, naravno, ovo ne bi značajnije izmijenilo njihov uobičajeni fizički izgled. Ovaj zahtjev je ponovno naglašen u Pravilima 20.4, 68.2 i 97. *Europskih zatvorskih pravila*.
31. Gore navedeni uvjeti se jednako primjenjuju na svaki postupak u kojem se može donijeti odluka o produžetku mjere pritvora i podržani su odredbama iz Pravila 23.1, 23.2, 37.1.-4., 98.1 i 98.2 *Europskih zatvorskih pravila*.

Obavješćivanje obitelji

32. Određivanje mjere pritvora utječe na obitelj osobe, koja je u pitanju, a obveza obavješćivanja obitelji odražava pravo, koje i ta osoba i članovi njene obitelji imaju po članku 8. Europske konvencije o ljudskim pravima, kao i značaj takvog kontakta kao zaštite od moguće zlorabe. Kašnjenje bi se u obavješćivanju obitelji moglo opravdati u izuzetnim okolnostima u kojima bi funkcioniranje suda ili nacionalna sigurnost mogli biti dovedeni u pitanje (primjerice, rizik od zavjere). Odgovornost, koju imaju roditelji za maloljetne osobe, može biti slučaj koji opravdava zanemarivanje želja osumnjičenika glede obavješćivanja njegove obitelji. Izraz *član obitelji* treba prije tumačiti u širem značenju, koje mu daje Europski sud za ljudska prava⁴², nego pozivanjem na zakonom propisane odnose. Obitelj može biti izravno obaviještena ili preko branitelja osobe, koja je u pitanju. Pravo na obavješćivanje obitelji o predstojećem postupku određivanja pritvora ne mora nužno značiti da i obitelj nazoči u njemu.

Uračunavanje vremena provedenoga u pritvoru od kazne zatvorom

33. Priroda nekažnjavanja, koju ima mjera pritvora, zahtijeva da vrijeme provedeno u pritvoru bude uračunato u kaznu zatvora koja se izrekne; odstupanja od ovog uračunavanja su dopuštena, samo u rijetkim slučajevima zbog posebnih razloga, u kojima domaći zakon dopušta diskreciono pravo pravljenja izuzetka. Priroda režima u mjestu pritvora ne bi trebala biti ograničavajući faktor u obračunavanju vremena provedenoga u pritvoru, koje se zahtijeva. Kako se kazna zatvora ne može odrediti osobi osuđenoj za neko djelo nakon provedenoga određenog vremena u pritvoru, razmatranje mogućnosti uzimanja u obzir ovoga razdoblja kod određivanja

uvjeta nezatvorske kazne, može također biti primjereno. Ovo je osobito poželjno u slučaju alternativa mjeri pritvora, koje ipak uključuju znatno ograničenje slobode osobe. Primjerice, u Portugalu se kazna zatvora smanjuje ako je kućni pritvor korišten kao alternativna mjera. Jedan broj država uračunava, u slučaju kazne zatvora, ono razdoblje koje je provedeno u pritvoru do suđenja.

Odšteta

34. Dalja posljedica karaktera nekažnjavanja, koju ima mjera pritvora, je da se treba razmotriti dodjeljivanje odštete za gubitke koji su nastali kao posljedica lišavanja slobode onim osobama, koje ne budu osuđene za djelo zbog kojeg su bile u pritvoru. Ova se mogućnost razlikuje od obveze po članku 5.(5.) Europske konvencije o ljudskim pravima o odšteti osobi kojoj je određen pritvor, bez zakonskoga osnova. Izuzetak naveden glede ove mogućnosti priznaje da je u nekim slučajevima ponašanje takvih osoba moglo utjecati na odluku o određivanju pritvora. Međutim, *Pravilo* ostavlja državama diskreciono pravo glede drugih okolnosti u kojima se traži odšteta. Iako će šteta nanesena u velikom broju slučajeva zahtijevati financijsku odštetu, drugi oblici obeštećenja mogu biti prikladniji, ukoliko je šteta izazvala duševnu bol.

III. Uvjeti u pritvoru

Opće odredbe

35. *Europska zatvorska pravila* odnose se na sve zatvorenike, ali je također prihvaćeno da status pritvorenika zahtijeva poštovanje nekih dodatnih pravila.

Europska su zatvorska pravila osobito relevantna glede sljedećih aspekata pritvora:

Prijam – 14., 15. i 16.;

Odjeća i komplet za spavanje – 20., 21. i 97.;

Pritužbe – 70.;

Vanjski kontakti – 17., 24. i 99.;

Stega i kažnjavanje – 56.-62.;

Zdravstvena zaštita - 15.1e, 15.1f, 16.a i 39.-48.;

Informacije o pravima, propisima i ostalom - 15.2, 30. i 38.3;

Inspekcija i monitoring – 92. i 93.;

Karakter i prostor (veličina) smještaja- 18.1.-7., 18.10 i 96.;

Osobna higijena - 19.3.-7.;

Priprema obrane i pristup pravnim savjetima – 23. i 98.;

Vjera i uvjerenja – 29.;

Sanitarno uređenje- 19.1.-3.;

Odvajanje kategorija - 11.1, 11.2, 18.8 i 18.9;

Osoblje – 71.-81. i 89.;

Boravak izvan ćelija i aktivnosti zatvorskega režima – 25., 27. i 101.;

Korištenje drugih ustanova umjesto pritvorske ustanove suda - 10.3b;

Socijalna pomoć – 16. d.;

Rad i obrazovanje – 26., 28. i 100.

Odsustvo iz pritvorske ustanove

36. Komitet Vijeća Europe za sprečavanje mučenja i nečovječnoga ili ponižavajućega postupanja ili kažnjavanja smatra da je dalje ispitivanje, koje vrši policija nakon što je osoba smještena u pritvor bolje obaviti u pritvorskoj ustanovi, nego u policiji. Vraćanje pritvorenika u policijski pritvor treba biti samo uz njihovu izričitu suglasnost ili kada je to apsolutno neizbježno i kada je to odobrio sudac ili tužitelj. Trajanje takvoga privremenog izmještanja mora biti jasno određeno od strane suca ili tužitelja. Po povratku u pritvorsku ustanovu, treba obaviti detaljan fizički pregled, ukoliko ga traži zatvorenik. Ovakav se pregled organizira odmah i potrebno ga je obaviti izuzetno brzo, ukoliko postoje vidljivi znaci povređivanja ili zlostavljanja.

Nastavak liječenja

37. Zatvorsko medicinsko osoblje organizira, odmah nakon pregleda prilikom prijama, nastavak svakog neophodnog liječenja koje je bilo u tijeku, kada je osoba primljena u pritvor. Odluku o potrebi ovakvoga tretmana donosi medicinsko osoblje, koje i nadzire taj tretman. Slična se organizacija poduzima i u slučaju drugih tretmana, koji su bili u tijeku, poput stomatološkoga, tretmana glede plodnosti ili hormonalnoga tretmana, gdje bi kašnjenje bilo jako štetno po pritvorenu osobu. Mogućnost posjeta osobnoga liječnika ili stomatologa ponovno je prirodna posljedica pravnoga statusa pritvorenih osoba i treba postojati kada postojanje takve medicinske ili stomatološke potrebe odredi zatvorski liječnik. Međutim, pritvorska ustanova ne bi trebala biti dužna plaćati takve usluge.

Prepiska

38. Općenito govoreći, razloge zbog kojih ograničenja mogu biti opravdana ne treba primjenjivati na brojnost prepiske između pritvorenih osoba i njihovih obitelji i prijatelja.

Glasovanje

39. S obzirom na to da se, sukladno Pravilu 3., pritvorene osobe drže u uvjetima primjerenim njihovu pravnom statusu i da se s njima postupa bez drugih ograničenja, od onih koja su neophodna za funkcioniranje pravde, sigurnost institucije, sigurnost zatvorenika i osoblja i zaštite prava drugih, nema nikakvog opravdanja da im se uskrati pravo glasovanja na lokalnim, državnim i drugim izborima, koji se održavaju tijekom razdoblja pritvora. Propust da se pritvorenim osobama dopusti glasovanje može rezultirati kršenjem članka 3. Protokola br. 1. uz Europsku konvenciju o ljudskim pravima⁴³.

Obrazovanje

40. Zaštita tjeka obrazovanja pritvorenih osoba od prekida tog procesa, sukladna je njihovu pravnom statusu i potrebno je da se s njima postupa bez ograničenja, koja nisu neophodna, kao i da sve zatvorene osobe imaju pravo pristupa obrazovanju, priznato je u Preporuci R. br. (89.) 12. Komiteta ministara državama članicama o obrazovanju, u *Europskim pravilima* 28.3. i 35.2 *Europskih zatvorskih pravila*. Odgovarajuće obrazovne mogućnosti za pritvorene osobe mogu uključivati i mogućnost polaganja ispita.

Stega i kažnjavanje

41. Stegovni postupak treba izbjegavati što je više moguće glede pritvorenih osoba, a osobito je važno da one nemaju negativan učinak na sposobnost pritvorene osobe da priprema svoju obranu ili da ne produžavaju razdoblje trajanja pritvora koje je odredio sud.
42. U slučaju određivanja samice kao kazne, uskraćivanje kontakta s drugim zatvorenicima treba biti u okviru ove kazne. Prema tome ne smije biti nikakvog miješanja u pristup pravnim zastupnicima i mora postojati mogućnost barem minimuma kontakata s obitelji. Zatim, ne smije biti dodatnog kažnjavanja, kao što su lošiji uvjeti spavanja ili higijena, kraća razdoblja boravka na otvorenom, smanjen pristup literaturi ili uskraćivanje sastajanja s odobrenim vjerskim službenicima.

Dispozitivi iz ovoga Pravila nemaju za cilj reguliranje slučajeva u kojima se poduzimaju mjere radi zaštite života i zdravlja osoba na koje se ovo odnosi, ili drugih osoba; takve mjere ipak ne trebaju dovesti u lošiji položaj pritvorene osobe.

Osoblje

43. Ovo pravilo naglašava kako rad s pritvorenim osobama zahtijeva posebne kvalitete i obučenost kako bi se osiguralo da razlika u statusu i različite potrebe takvih zatvorenika budu u potpunosti priznati i da se s njima postupa sukladno njihovom statusu i potrebama. Obuka treba uključivati instrukcije u vođenju režima s malim brojem ograničenja, koji omogućava pritvorenim osobama da vrijeme izvan ćelije provode u korisnim aktivnostima određeni dio dana, kao i da im se pomaže kod zahtjeva za uvjetno puštanje na slobodu, angažiranja branitelja i održavanja veza s obitelji. Ova se obuka treba, također, fokusirati na osposobljavanje osoblja za odgovarajući rad s posebnim kategorijama pritvorenih osoba.

Pritužbe

44. S vremena na vrijeme pritvorene osobe mogu, vjerojatno, primijetiti elemente nepravilnosti u načinu na koji se s njima postupa, bilo kao s pojedincima ili kao sa skupinom. Do ovog dolazi čak i u ustanovama kojima se upravlja na najbolji način. Važno je da postoje procedure koje dopuštaju osobama u pritvoru da mogu podnijeti pritužbe koje imaju i da se to radi na način koji štiti povjerljivost. Brzo rješavanje po takvim pritužbama osobito je bitno u slučaju pritvorenih osoba, jer je njihovo lišavanje slobode obično kratkotrajno.

Bilješke

- ¹ Ovaj dokument je na nadnevak izdavanja označen za ograničenu uporabu. Deklasificiran je na 974. sastanku zamjenika ministara (27. rujna 2006.) (Vidi CM/Del/Dec(2006)974/10.2).
- ² Vidi, primjerice, *Schiesser protiv Švicarske*, 4. prosinca 1979., *Huber protiv Švicarske*, 23. listopada 1990., *Brincat protiv Italije*, 26. studenoga 1992., *Nikolova protiv Bugarske*, 25. ožujka 1999., *Pantea protiv Rumunjske*, 3. lipnja 2003. i (u svezi s osobama u oružanim snagama) *Hood protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 18. veljače 1999.
- ³ U *Monnell i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2. ožujka 1987.
- ⁴ Vidi, primjerice, *Caballero protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 8. veljače 2000.
- ⁵ Vidi, primjerice, *Fox, Campbell i Hartley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 30. kolovoza 1990., *Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 28. listopada 1994., *Erdagöz protiv Turske*, 22. listopada 1997., *Wloch protiv Poljske*, 19. listopada 2000. i *O'Hara protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 16. listopada 2001.
- ⁶ Vidi *Gusinskiy protiv Rusije*, 19. svibnja 2004.
- ⁷ Vidi *Jecius protiv Litvanije*, 31. srpnja 2000.
- ⁸ Vidi, primjerice, *Lettellier protiv Francuske*, 26. lipnja 1991., *Assenov protiv Bugarske*, 28. listopada 1998., *W protiv Švicarske*, 26. siječnja 1993. i *IA protiv Francuske*, 23. rujna 1998.
- ⁹ Vidi, primjerice, *Smirnova protiv Rusije*, 24. srpnja 2003.
- ¹⁰ Vidi, primjerice, *Iwańcuk protiv Poljske* 15. studenoga 2001.
- ¹¹ Vidi *Ciulla protiv Italije*, 22. veljače 1989. i *Jecius protiv Litvanije*, 31. srpnja 2000.
- ¹² Vidi, primjerice, *Ilijkov protiv Bugarske*, 26. srpnja 2001. i *Shishkov protiv Bugarske*, 9. siječnja 2003.
- ¹³ Vidi, primjerice, *Punzelt protiv Češke Republike*, 25. travnja 2000.
- ¹⁴ Vidi, primjerice, *IA protiv Francuske*, 23. rujna 1998. (gdje je Europski sud za ljudska prava našao da se prestalo realno očekivati kako puštanje na slobodu može predstavljati opasnost od zavjere).
- ¹⁵ *T W protiv Malte*, 29. travnja 1999.
- ¹⁶ Vidi, primjerice, *Mancini protiv Italije*, 2. kolovoza 2001.
- ¹⁷ Vidi *Brogan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 30. svibnja 1989.
- ¹⁸ Vidi *T W protiv Malte*, 29. travnja 1999.
- ¹⁹ E Primjerice, Belgija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Cipar, Danska, Njemačka, Luxembourg, Rumunjska, i 'Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija'.

- ²⁰ Vidi *Brogan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 30. svibnja 1989.
- ²¹ Vidi *Koster protiv Nizozemske*, 28. studenoga 1991.
- ²² Vidi *Ocalan protiv Turske*, 12. ožujka 2003.
- ²³ Vidi, primjerice, *Brannigan i McBride protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. svibnja 1993., *Aksoy protiv Turske*, 18. prosinca 1996. i *Demir protiv Turske*, 23. rujna 1998.
- ²⁴ Vidi *Grauzinis protiv Litvanije*, 10. listopada 2000.
- ²⁵ Vidi *Nikolova protiv Bugarske*, 25. ožujka 1999.
- ²⁶ Vidi *De Jong, Baljet i Van Den Brink protiv Nizozemske*, 22. svibnja 1984.
- ²⁷ Vidi, primjerice, *Bezicheri protiv Italije*, 25. listopada 1989., *Rehbock protiv Slovenije*, 28. studenoga 2000. i *G B protiv Švicarske*, 30. studenoga 2000.
- ²⁸ Vidi *Ocalan protiv Turske*, 12. ožujka 2003.
- ²⁹ Vidi *Van Droogenbroeck protiv Belgije*, 24. lipnja 1982.
- ³⁰ Vidi, primjerice, *Brannigan i McBride protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. svibnja 1993., *Aksoy protiv Turske*, 18. prosinca 1996. i *Demir protiv Turske*, 23. rujna 1998.
- ³¹ Vidi, primjerice, *Mansur protiv Turske*, 8. lipnja 1995. i *Smirnova protiv Rusije*, 24. srpnja 2003.
- ³² Manje od osam mjeseci u *Shishkov protiv Bugarske*, 9. siječnja 2003. i četrnaest mjeseci u *Jecius protiv Litvanije*, 31. srpnja 2000.
- ³³ *W protiv Švicarske*, 26. siječnja 1993.
- ³⁴ *Debboub alias Husseini Ali protiv Francuske* 9. studenoga 1999.
- ³⁵ *Ceský protiv Češke Republike*, 6. lipnja 2000.
- ³⁶ Vidi, primjerice, *Clooth protiv Belgije*, 12. prosinca 1991., *Assenov protiv Bugarske*, 28. listopada 1998. i *Punzelt protiv Češke Republike*, 25. travnja 2000.
- ³⁷ Vidi, primjerice, *Brannigan i McBride protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. svibnja 1993., *Aksoy protiv Turske*, 18. prosinca 1996. i *Demir protiv Turske*, 23. rujna 1998.
- ³⁸ Vidi, primjerice, *Shishkov protiv Bugarske*, 9. siječnja 2003.
- ³⁹ Vidi, primjerice, *Garcia Alva protiv Njemačke*, 13. veljače 2001.
- ⁴⁰ U predmetima *LaGrand (Njemačka protiv SAD-a)*, 27. lipnja 2001. i *Avena i drugi meksički državljani (Meksiko protiv SAD-a)*, 31. ožujka 2004.
- ⁴¹ Vidi *Grauzinis protiv Litvanije*, 10. listopada 2000.
- ⁴² Vidi, primjerice, *X, Y i Z protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 22. travnja 1997.
- ⁴³ Vidi *Labita protiv Italije*, 6. travnja 2000. i *Hirst protiv Ujedinjenog Kraljevstva (No 2)*, 6. listopada 2005.

ZAKON I

PRAKSA

U PRIMJENI

MJERA

OGRANIČENJA

SLOBODE